Geography

Journal Homepage: https://mag.iga.ir

Online ISSN: 2717-2996

Knowledge Structure Analysis of Place Identity Indicators in Iranian Studies

Somayyeh Sadat Mousavi[1], Alireza Darban-Astaneh[2], Seyed Ali Badri[3], Mohammad Reza Rezvani[4]

1. PhD Student, Department of Rural Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.
   Email: Somayyehmousavi@ut.ac.ir
2. Associate Professor, Department of Rural Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.
   Email: astaneali@ut.ac.ir (Corresponding author).
3. Associate Professor, Department of Rural Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.
   Email: sabadri@ut.ac.ir
4. Professor, Department of Rural Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran.
   Email: rrezvani@ut.ac.ir

ARTICLEINFO

Article type:
Research Paper

Article History:
Received:
12 June 2026
Received in revised:
07 Sep 2026
Accepted:
27 Sep 2026
Available online:
22 No 2026

Keywords
Network Analysis, Thematic Analysis, Knowledge Structure, Indicator, Place Identity.

ABSTRACT

This study aims to analyze the knowledge structure of place identity indicators in Iranian studies. Given the conceptual dispersion and lack of a coherent framework in this field, an integrated picture of the existing body of knowledge is developed through a combined analytical approach. In terms of purpose, the study is fundamental, and in terms of nature, it adopts a qualitative-analytical approach. Systematic literature review, thematic analysis, network analysis, and word-frequency analysis were employed. First, through a systematic review of Persian academic databases and based on specific criteria, 95 relevant articles published between 2006 and 2025 were selected. The selected studies were then examined line by line, and place identity indicators were identified and classified through thematic analysis. Finally, network analysis and word-frequency analysis were used to examine relationships among indicators, their degree of concentration, and patterns of co-occurrence. The findings show that place identity indicators can be classified into eight main dimensions: physical-visual, perceptual-semantic, functional-spatial, socio-cultural, natural-climatic, historical-temporal, structural-communicational, and aesthetic-artistic. Word-frequency analysis indicates that physical-visual and perceptual-semantic indicators have received greater attention, whereas natural-climatic, structural-communicational, and aesthetic-artistic indicators have received comparatively less attention. Network analysis, however, shows that the socio-cultural dimension occupies a more central position in the knowledge structure and has stronger connections with other dimensions. Moreover, many existing indicators remain abstract and lack operational and measurable criteria. Overall, by providing a structural representation of place identity indicators, this study can provide a basis for developing conceptual and operational frameworks in future research and for their application in urban and rural planning and design.

Citation: Mousavi, S.S., Darban-Astaneh, A., Badri,S.A. & Rezvani, M. (2026). Knowledge Structure Analysis of Place Identity Indicators in Iranian Studies. Geography, 24 (90), 1- 29.

http://doi.org/ 10.22034/jiga.2026.2090360.1496

© The Author (s). Publisher: Iranian Geographical Associati This is an open access article under the CC BY NC license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Extended Abstract

Introduction

In recent decades, the physical environments of urban and rural settlements in Iran have faced various identity-related challenges. Many built environments fail to adequately reflect local, cultural, historical, and environmental characteristics, resulting in physical and semantic inconsistency, the spread of imitative patterns, declining place distinctiveness, and weakened relationships between people and their living environments. These conditions have contributed to what is commonly described as a "place identity crisis," associated with reduced place attachment, weakened social cohesion, declining livability, and diminished environmental quality.

One important challenge in understanding and applying place identity is the lack of structured and measurable indicators. Although place identity is widely recognized as a multidimensional concept resulting from the interaction of physical, perceptual, functional, social, cultural, historical, and environmental factors, existing studies have used diverse and sometimes overlapping indicators. This conceptual dispersion has made comparison, measurement, and practical application difficult.

In Iran, many studies have addressed individual components of place identity in specific spatial contexts, but the knowledge structure underlying these indicators has received limited systematic attention. Accordingly, the present study aims to analyze the knowledge structure of place identity indicators in Iranian studies. The main questions are which dimensions and indicators have received the greatest attention, how these indicators are distributed across the literature, and what relational patterns characterize their knowledge structure.

Methodology

This study is fundamental in purpose and qualitative-analytical in nature. A combined approach consisting of systematic literature review, thematic analysis, network analysis, and word-frequency analysis was employed. A systematic search was conducted in Persian academic databases using the keyword "place identity" during 2006–2025. Following the application of predefined inclusion and exclusion criteria, 95 relevant articles were selected as the final sample. The selected studies were examined line by line, and indicators, components, and concepts related to place identity were extracted and organized in a structured database. The extracted data were analyzed thematically to identify and classify recurring indicators and concepts. The resulting indicators were organized into broader dimensions based on their conceptual relationships. Network analysis was subsequently used to examine relationships among dimensions and indicators and to identify their positions within the knowledge structure. Degree and closeness centrality were considered to assess the relative structural significance of dimensions. In addition, word-frequency analysis was conducted to identify the most frequently occurring concepts and examine patterns of concentration and co-occurrence.

Results and Discussion

The findings indicate that place identity indicators in Iranian studies can be classified into eight main dimensions: physical-visual, perceptual-semantic, functional-spatial, socio-cultural, natural-climatic, historical-temporal, structural-communicational, and aesthetic-artistic. The results of word-frequency analysis show that physical-visual and perceptual-semantic indicators have received considerable attention in the literature. In contrast, natural-climatic, structural-communicational, and aesthetic-artistic indicators have received comparatively less attention. This distribution suggests that although place identity has been approached as a multidimensional concept, some dimensions remain relatively underrepresented in Iranian research. Network analysis provides a complementary perspective. The socio-cultural dimension occupies the most central position within the knowledge network and has strong connections with other dimensions. The perceptual-semantic dimension also occupies a prominent position and demonstrates substantial relationships with other components. These findings indicate that place identity is not constructed through isolated physical characteristics but through interactions among material, perceptual, social, cultural, and functional dimensions. The results further show that many of the indicators identified in the literature remain conceptually abstract and lack operational definitions and measurable criteria. This limitation restricts their applicability in empirical assessment and in planning and design processes. The coexistence of diverse indicators without a sufficiently integrated measurement framework also contributes to conceptual fragmentation and makes comparison across studies difficult.

Conclusion

The study demonstrates that the knowledge structure of place identity research in Iran is multidimensional but unevenly developed. While physical-visual and perceptual-semantic indicators have received substantial attention, natural-climatic, structural-communicational, and aesthetic-artistic dimensions remain comparatively underrepresented. At the same time, network analysis highlights the central role of socio-cultural factors and their connections with other dimensions, emphasizing the relational nature of place identity.

A major finding is the absence of a sufficiently integrated system of operational and measurable indicators. Developing such a system can help translate the conceptual dimensions of place identity into assessable criteria and facilitate their incorporation into planning, design, and environmental evaluation. The structural framework derived from the present study can therefore provide a basis for future research and contribute to more systematic applications of place identity indicators in urban and rural planning and design in Iran.

.

Funding

This article was conducted as part of the doctoral dissertation of the first author and was financially supported by the National Elites Foundation of Iran (NEFI).

Authors' Contribution

The authors contributed equally to this study.

Conflict of Interest

The authors declare that they have no conflict of interest regarding the authorship or publication of this article.

Acknowledgments

The authors would like to express their gratitude to all individuals and institutions who contributed to this research.

References

Abedi Jafari, H., Taslimi, M. S., Faghihi, A. & Sheikhzadeh, M. S. (2011). Thematic analysis and thematic networks: A simple and efficient method for exploring patterns embedded in qualitative data. Strategic Management Thought, 5(2), 151–198. https://doi.org/10.30497/smt.2011.163 [In Persian]

Ahmadi, H., & Bakhtiarian, I. (2023). Mapping and analyzing the knowledge structure of the field of Hawraman studies in Iran using co-word analysis and information clustering. Journal of Knowledge Studies, 2(3), 31–49. https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_17553.html [In Persian]

Alesaily, Z. & Albialy, A. (2025). Urban identity: A bibliometric review, 1969–2024. Alexandria Engineering Journal, 128, 724–746. https://doi.org/10.1016/j.aej.2025.07.016

Alipour, O., Soheili, F., Ziaei, T., & Khase, A. A. (2020). The structure of knowledge organization studies based on co-authorship network analysis. Library and Information Science, 23(4), 78–105. https://lis.aqr-libjournal.ir/article_113203.html [In Persian]

Alzafari, K. (2017). Mapping the literature structure of 'quality in higher education' using co-word analysis. Quality in Higher Education, 23(3), 264-282. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13538322.2017.1418607

Bab-al-Hava'eji, F., Zarei, A., Neshat, N., & Hariri, N. (2014). Knowledge mapping of information science and knowledge studies based on primary and secondary subject categorization. Journal of Library and Information Science Studies, Shahid Chamran University of Ahvaz, 13, 1–21. https://slis.scu.ac.ir/article_11303.html [In Persian]

Bardbar, M., & Ranjbaran, M. (2021). Analysis of the components of unitarism for enhancing identity (Case study: Gazaran neighborhood, Jahrom County). National Conference on Architecture, Civil Engineering, Urban Planning and Horizons of Islamic Art in the Second Step of the Revolution, Islamic Art University, Tabriz, June 25. https://civilica.com/doc/1252417 [In Persian]

Beigdelou, E. (2023). Intellectual structure of knowledge in the field of information retrieval: A co-word study. Scientometrics Research Journal, 9(2), 269–296. https://rsci.shahed.ac.ir/article_3704.html

Bernardo, F., Loupa-Ramos, I. & Coelho, R. (2023). How to capture place identity contents? A tool for planning interventions. Sustainability, 15(21), 15535. https://doi.org/10.3390/su152115535

Bryman, A (1988). Quantity and quality in social research. Routledge, London, New York.

Chang, Y. W., Huang, M.-H. & Lin, C.-W. (2015). Evolution of research subjects in library and information science based on keyword, bibliographical coupling, and co-citation analyses. Scientometrics, 105(3), 2071-2087. https://doi.org/10.1007/s11192-015-1762-8

Davvas, D. A. (2008). Survey research in social research. Translated by Houshang Nayebi. Tehran: Ney Publishing. [In Persian]

De la Hoz-Correa, A., Muñoz-Leiva, F. & Bakucz, M. (2018). Past themes and future trends in medical tourism research: A co-word analysis. Tourism Management, 65, 200-211

Devanastya, M. (2020), the Transformation of Form and Discourse of Identity in Sumbanese Houses and Settlements, Proceedings of the 3rd International Conference on Dwelling Form (IDWELL 2020), 10 October, 149- 160. https://doi.org/10.2991/assehr.k.201009.016

Deylmaghani, M. (2009). Knowledge mapping: A step toward optimal use of organizational knowledge resources. Etelaat-Shenasi, 7(25), 29–57. https://www.sid.ir/paper/472397/fa [In Persian]

Dirik, D., Eryılmaz, İ. & Erhan, T. (2023). Post-truth kavramı üzerine yapılan çalışmaların VOSviewer ile bibliyometrik analizi. Sosyal Mucit Academic Review, 4(2), 164–188. https://doi.org/10.54733/smar.1271369

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N. & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. Journal of Business Research, 133, 285–296. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070

EdrawMind. (2023). Everything you need to know about knowledge mapping. Wondershare EdrawMind. https://www.edrawmind.com/article/everything-about-knowledge-mapping.html

Erfani, H. R. (2021). The role of effective factors in giving identity to urban image and landscape (Case study: Central fabric of Qorveh). Journal of Contemporary Research in Science and Research, 3(25), 23–42. https://www.magiran.com/paper/2312607 [In Persian]

Ezzati, M. (2012). Research methods in social sciences: Application in economic issues. 7th ed. Tehran: Noor and Elm and Research Publications. [In Persian]

Fonseca, B.D.P.F., Sampaio, R.B., De Araújo Fonseca, M.V. & Zicker F. (2016). Coauthorship network analysis in health research: method and potential use. Health Research Policy and Systems, 14(1), 34. https://doi.org/10.1186/s12961-016-0104-5

Gao, P., Song, Y. & Liu, X. (2018). Study on undergraduate research in Chinese higher education based on content and co-word analysis. In Proceedings of the International Conference on Education, Management and Systems Engineering (ICEMSE 2018), 1–5. https://doi.org/10.2991/icemse-18.2018.1

Ghanbarpour, M., Heydari, A. A., & Ghanbarpour, A. (2018). Presenting an integrated model of the definition and dimensions of place identity and determining identity-forming indicators: A case study of residents of Shiraz. Specialized Scientific Quarterly of Urban Design Studies and Urban Research, 1(2), 33–51. https://www.ensani.ir/fa/article/386460 [In Persian]

Gogoi, G. & Barooah, P. K. (2021). Knowledge mapping, intellectual capital and organizational intelligence. Library Philosophy and Practice (e-journal), 5910. https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/5910/ https://doi.org/10.5281/zenodo.5553751

Gökçe, G. C. & Açıköz, S. (2022). Evaluation of the relationship between cultural landscape and identity of rural landscape with mind map method. Fresenius Environmental Bulletin, 31(7), 6962–6972.

Haeri, N., Mahmoudi-Zarandi, M., & Hosseini, S. B. (2022). Mapping knowledge and co-occurrence patterns of keywords in scientific productions in the field of holistic approach. Science Promotion, 13(23), 39–57. https://www.popscijournal.ir/article_168130.html [In Persian]

Han, Z., Ja'afar, N. H., Abd Malek, M. I. & Lyu, Y. (2024). Visualizing hotspots and trends in the sense of place research through scientometric analysis [Preprint]. SSRN. https://doi.org/10.2139/ssrn.4860964

Hassanzadeh-Dizji, E., Esara, F., Tavakoli-Farash, L., & Esmaeil-Poonaki, E. (2022). Analysis of the social network structure of co-authorship and co-word relationships among Iranian researchers in the field of quality of life using social network analysis indicators. Scientometrics Research Journal, Shahid University, 8(1), 123–146. https://sid.ir/paper/960230/fa [In Persian]

Hatefi-Shuja, S., Etesam, I., & Eslami, S. G. R. (2016). Representation of place identity of peri-urban villages in rural development plans (Case study: Darreh Moradbeig village, Hamadan County). Rural Research, 4(7), 718–731. https://www.sid.ir/paper/180828/fa [In Persian]

Heydari, G. R. (2009). Scientometrics: From bibliometrics to webometrics: An analysis of foundations, perspectives, rules, and indicators. Tehran: Ketabdar Publishing. [In Persian]

Jabbari, L., & Jafari, S. (2020). Analysis of the research landscape, knowledge map, and co-authorship patterns of COVID-19 studies. Science Promotion, 11(1), 123–144. https://www.popscijournal.ir/article_125148.html?lang=fa [In Persian]

Jafari-Langroudi, M. J. (2008). Expanded terminology of law, Vol. 3. Tehran: Ganj-e Danesh Library.

Khan-Ahmadi, E., Zeinali, R., & Basirati, M. K. (2022). Thematic analysis of the strategy of the Great Jihad from the perspective of Nahj al-Balagha. Strategic Environmental Studies of the Islamic Republic of Iran, 6(1), 103–136. https://civilica.com/doc/1586258 [In Persian]

Kulikowski, J. L. (2004). Toward a formal multi-aspect description of knowledge resources' structure. In Proceedings of the 19th International CODATA Conference (CODATA 2004), Berlin, Germany.

Liu, G. Y., Hu, J. M. & Wang, H. L. (2012). A co-word analysis of digital library field in China. Scientometrics, 91(1), 203-217. https://doi.org/10.1007/s11192-011-0586-4

Manzo, L. C. & Devine-Wright, P. (Eds.). (2014). Place attachment: Advances in theory, methods and applications. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203757765

Mirsundusi, S. M. (2010). Analysis of people's perception of justice in Mashhad. Iranian Journal of Social Studies, 4(12). http://www.jss-isa.ir/article_23439.html [In Persian]

Mokhtari-Malekabadi, R., Marsousi, N., Alikbari, I., & Amini, D. (2015). Indigenous indicators of the creative city with an Iranian-Islamic approach. Geography, 13(47), 161–177. https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1393892 [In Persian]

Mutschke, P., Scharnhorst, A., Guéret, C., Mayr, P., Hansen, P. & Šubelj, L. (2014). Knowledge maps and information retrieval (KMIR). arXiv preprint arXiv:1405.7857. https://arxiv.org/abs/1405.7857

Najarlashgari, S., Zarei, H., Khalkhali, A., & Pali, S. (2023). Mapping the structural knowledge of educational management in Iran: A co-occurrence analysis of words. Scientometrics Research Journal, 9(1), 387–408. https://rsci.shahed.ac.ir/article_3496.html [In Persian]

Nasiri, A., Ebrahimi, L., Ramezanpour, M., & Bozorgmehr, K. (2024). Explaining the status of happy city criteria in urban planning: A case study of Salman Shahr. Geography, 22(80), 1–18. http://10.22034/IGA.2024.709220 [In Persian]

Noghrehkar, S. (2014). The role of architecture faculties in the roadmap for achieving worthy Iranian architecture: A case study of the efforts of the Faculty of Architecture and Art of Kashan University. Journal of Iranian Architecture Studies, 5. [In Persian]

Norouzianpour, H. (2013). Investigating the role of the physical image of villages adjacent to the Iranian desert on the quality of life of villagers affected by one-sided and modern development: A case study of Mazraeh Haj Ali-Asgar village. First International Conference on Landscape Ecology, Isfahan, October 30. [In Persian]

Norouzi-Chakli, A. R., Hassanzadeh, M., Nourmohammadi, H. A., & Etemadifard, A. (2009). Fifteen years of Iranian scientific production in the databases of the Institute for Scientific Information. National Studies on Librarianship and Information Organization, 20(1), 175. https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/563318 [In Persian]

Onyancha, O. B. (2018). Forty-five years of LIS research evolution, 1971–2015: An informetrics study of the author-supplied keywords. Publishing Research Quarterly, 34(3), 456–470. https://doi.org/10.1007/s12109-018-9580-8

Peng, J., Strijker, D. & Wu, Q. (2020). Place identity: How far have we come in exploring its meanings? Frontiers in Psychology, 11, Article 294. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00294

Pour-Asghar-Sangachin, F. (2015). Sustainable development indicators from MDGs to SDGs. Kar va Jame'e: Social, Economic, Scientific and Cultural Monthly, 186, 6–46. https://www.ensani.ir/fa/article/356474 [In Persian]

Radstrom, S. (2011). A place-sustaining framework for local urban identity: An introduction and history of Cittaslow. Italian Journal of Planning Practice, 1(1), 90–113.

Rahimi, S., Soheili, F., & Sharafi, N. (2021). Identifying and analyzing the knowledge structure of higher education studies in Iran based on co-word network analysis of articles in the Islamic World Science Citation Center. Higher Education Curriculum Studies, 24, 313–331. https://www.sid.ir/paper/1050728/fa [In Persian]

Ramazanian-Fahandari, H. (2014). Available online at http://www.emanager.blogfa.com. Available online at http://www.emanager.blogfa.com/post-37.aspx, updated on 1/7/2014, checked on 4/2/2014.

Ravikumar, S., Agrahari, A. & Singh, S. N. (2015). Mapping the intellectual structure of scientometrics: A co-word analysis of the journal Scientometrics (2005–2010). Scientometrics, 102(1), 929–955. https://doi.org/10.1007/s11192-014-1402-8

Rehman, S. S. & Askari, H. (2010). An Economic Islamicity Index (EI²). Global Economy Journal, 10(3), 1–39. https://doi.org/10.2202/1524-5861.1680

Reinthal, T. (2010). We'll both belong to the place: Developing cultural awareness through receptivity and recognition. ANZCA Conference Paper. http://www.polisis.uq.edu.au/docs/Challenging-Politics-Papers/Teone-Reinthal-We-ll-Both-Belong-to-the-Place.pdf

Rezaei, A. (2012). Engineering of Islamic civilization (Barriers and requirements). Qom: Ketab-e Farda.

Rezaqoli-Famian, A. (2014). Research needs assessment based on scientometrics: A case study of scientific productions in Iranian linguistics. Proceedings of Allameh Tabatabaei University, 582, 331–565.

Rorissa, A. & Yuan, X. (2012). Visualizing and mapping the intellectual structure of information retrieval. Information processing & management, 48(1), 120-135. htpps://doi.org/10.1016/j.ipm.2011.03.004
Saadvandi, M., & Mahvash, M. (2015). Pathology of indexing Islamic concepts in Islamic architecture. Iranian-Islamic City, 21, 47–56. https://www.magiran.com/paper/1593412 [In Persian]
Shabani, A., Masoumi, M. T., & Samadzadeh, R. (2026). Foresight of the dimensions of historical fabrics and urban regeneration (Case study: Arak). Geography, 24(88), 85–105. https://doi.org/10.22034/jiga.2026.2082693.1477 [In Persian]
Shakeri, M., & Arman, H. D. (2017). The effect of symbolism in Islamic architecture on creating a sense of belonging and place identity. First National Conference on Semiotics in Iranian Art with an Emphasis on Indigenous Arts, University of Bojnord, Bojnord, October 30. [In Persian]
Shekofteh, M. & Hariri, N. (2013). Scientific mapping of medicine in Iran using subject category co-citation and social network analysis. Journal of Health Administration, 16(51), 43–59. https://jha.iums.ac.ir/browse.php?a_id=1152&sid=1&slc_lang=en [In Persian]
Siyari, S., Pirizadeh, M., & Nakisa, R. (2023). Knowledge map of political branding in the world: A scientometric approach. Management Research in Iran, 27(2), 183–208. https://mri.modares.ac.ir/article_628.html [In Persian]
Sohaili, F., Shabani, A. & Khase, A. (2016). Intellectual Structure of Knowledge in Information Behavior: A Co-Word Analysis. Human and Information Interaction Quarterly, 2(4), 21-36. https://dor.org/20.1001.1.24237418.1394.2.4.3.6
Soleimani, A., & Rezvani, M. R. (2022). Analysis of the knowledge map of rural economic resilience against environmental hazards. Journal of Space Economy and Rural Development, 11(1), 1–24. https://serd.khu.ac.ir/article-1-3798-fa.html [In Persian]
Strandberg, C. & Ek Styvén, M. (2024). The multidimensionality of place identity: A systematic concept analysis and framework of place-related identity elements. Journal of Environmental Psychology, 95, 102257. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2024.102257
Ujang, N. (2008). Place attachment, familiarity and sustainability of urban place identity. Department of Landscape Architecture, Faculty of Design and Architecture, Universiti Putra Malaysia.
Vafadari-Kamaralia, D., Nazmfar, H., Hami, A., & Yazdani, M. H. (2024). Re-identification of urban landscape aesthetic indicators. Geography, 22(82), 149–164. https://doi.org/10.22034/iga.2024.2036141.1318 [In Persian]
Varnaseri, A. R., Hosseini-Ahangari, S. A., Shabani, A., & Farshi, R. (2022). Mapping the knowledge of scientific productions on traditional medicine by Iranian scholars in Web of Science. Quran and Medicine, 7(2), 91–101. https://www.magiran.com/paper/2524721 [In Persian]
Varnaseri, A., Tayfeh-San, M. & Hosseini Beheshti, M. S. (2022). A knowledge map of knowledge engineering scientific products from 2011 to 2021 on Web of Science: Scientometrics. International Journal of Knowledge Processing Studies, 2(1), 55–73. https://doi.org/10.22034/kps.2022.145408[In Persian]
Wang, Z.-Y., Li, G., Li, C.-Y. & Li, A. (2012). Research on the semantic-based co-word analysis. Scientometrics, 90(3), 855–875. https://doi.org/10.1007/s11192-011-0563-y
Xiao, H., Liu, Y., Li, L., Yu, Zh. & Zhang, X. (2018). Spatial Variability of Local Rural Landscape Change under Rapid Urbanization in Eastern China. International Journal of Geo- Information, 7(6), 231. https://doi.org/10.3390/ijgi7060231
Yeşil, M. & Karabörk, R. N. (2024). Bibliometric analysis of studies on urban identity in Web of Science (WoS) database. Journal of Architectural Sciences and Applications, 9 (2), 965-975. DOI: https://doi.org/10.30785/mbud.1500027
Yuan, Y. & Wang, Q. (2024). Characteristics, hotspots, and prospects of short video research: A review of papers published in China from 2012 to 2022. Heliyon, 10(3), e24885. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24885
Zhang, X., Li, X., Jiang, S., Li, X. & Xie, B. (2019). Evolution analysis of information retrieval based on co-word network. In 2019 3rd International Conference on Electronic Information Technology and Computer Engineering (EITCE) (pp. 1837–1840). IEEE. https://doi.org/10.1109/EITCE47263.2019.9094904
Zhao, D. & Strotmann, A. (2014). The knowledge base and research front of information science 2006–2010: An author co-citation and bibliographic coupling analysis. Journal of the Association for Information Science and Technology, 65(5), 995–1006. https://doi.org/10.1002/asi.23027
Zins, C. (2007). Classification schemes of information science: Twenty-eight scholars map the field. Journal of the American Society for Information Science and Technology, 58(5), 645–672. https://doi.org/10.1002/asi.20506

جغرافیا

Journal Homepage: https://mag.iga.ir

شاپا الکترونیکی: ۲۹۹۶-۲۷۱۷

تحلیل ساختار دانشی شاخص‌های هویت مکان در مطالعات ایران

سمیه سادات موسوی [۱]، علیرضا دربان آستانه [۲]، سیدعلی بدری [۳]، محمدرضا رضوانی [۴]

۱. دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. **ایمیل:** Somayyehmousavi@ut.ac.ir

۲. دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) **ایمیل:** astaneali@ut.ac.ir

۳. دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. **ایمیل:** sabadri@ut.ac.ir

۴. استاد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران. **ایمیل:** rrezvani@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مستخرج از رساله دکتری

تاریخ دریافت:
۱۴۰۵/۰۳/۲۲
تاریخ بازنگری:
۱۴۰۵/۰۶/۱۶
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۵/۰۷/۰۵
تاریخ چاپ:
۱۴۰۵/۰۹/۰۱

واژگان کلیدی:
تحلیل شبکه
تحلیل مضمون
ساختار دانش
شاخص
هویت مکان

چکیده

این پژوهش با هدف تحلیل ساختار دانش شاخص‌های هویت مکان در مطالعات ایران انجام شده است. با توجه به پراکندگی مفهومی و نبود چارچوبی منسجم در این حوزه، تلاش شده است با بهره‌گیری از رویکردی ترکیبی، تصویری یکپارچه از وضعیت موجود ارائه شود. پژوهش حاضر از نظر هدف، بنیادی و از نظر ماهیت، کیفی- تحلیلی است و در آن از روش‌های مرور نظام‌مند، تحلیل مضمون، تحلیل شبکه و تحلیل بسامد واژگان استفاده شده است. در گام نخست، با انجام مرور نظام‌مند در پایگاه‌های علمی فارسی و بر اساس معیارهای مشخص، ۹۵ مقاله مرتبط در بازه زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۴ انتخاب شد. سپس داده‌ها به‌صورت خط‌به‌خط استخراج و با استفاده از تحلیل مضمون، شاخص‌های هویت مکان شناسایی و طبقه‌بندی شدند. درنهایت، با بهره‌گیری از تحلیل شبکه و تحلیل بسامد واژگان، روابط میان شاخص‌ها، میزان تمرکز و الگوهای هم‌ظهوری آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌های هویت مکان در قالب هشت مضمون اصلی شامل کالبدی- بصری، ادراکی- معنایی، عملکردی- فضایی، اجتماعی- فرهنگی، طبیعی- اقلیمی، تاریخی- زمانی، ساختاری- ارتباطی و زیبایی‌شناختی- هنری قابل دسته‌بندی هستند. نتایج تحلیل فراوانی نشان می‌دهد که شاخص‌های کالبدی- بصری و ادراکی- معنایی از توجه بیشتری برخوردار بوده‌اند؛ درحالی‌که شاخص‌های طبیعی- اقلیمی، ساختاری- ارتباطی و زیبایی‌شناختی- هنری کمتر موردتوجه قرار گرفته‌اند. ازسوی‌دیگر، تحلیل شبکه نشان داد که بعد اجتماعی- فرهنگی از جایگاه مرکزی‌تری در ساختار دانش برخوردار است و پیوندهای گسترده‌تری با سایر ابعاد دارد. همچنین، بسیاری از شاخص‌های موجود همچنان انتزاعی بوده و فاقد معیارهای عملیاتی و قابل اندازه‌گیری‌اند. درمجموع، این پژوهش با ارائه تصویری ساختاری از شاخص‌های هویت مکان، می‌تواند مبنایی برای توسعه چارچوب‌های مفهومی و عملیاتی در مطالعات آینده و کاربرد آن‌ها در برنامه‌ریزی و طراحی شهری و روستایی فراهم آورد.

استناد: موسوی، سمیه سادات؛ دربان آستانه، علیرضا؛ بدری، سید علی و رضوانی، محمدرضا. (۱۴۰۵). تحلیل ساختار دانشی شاخص‌های هویت مکان در مطالعات ایران، جغرافیا، ۲۴(۹۰)، ۲۹-۱.

http://doi.org/10.22034/jiga.2026.2090360.1496

© نویسندگان

صاحب امتیاز: انجمن جغرافیایی ایران

مقدمه

در دهه‌های اخیر، فضای کالبدی سکونتگاه‌های شهری و روستایی در ایران، علی‌رغم پیشینه‌ای چند هزار ساله، به‌گونه‌ای شکل گرفته است که به اذعان صاحب‌نظران، نه‌تنها بازتاب‌دهنده هویت ایرانی- اسلامی نیست، بلکه در برخی موارد از منطق علمی نیز فاصله دارد (نقره‌کار، ۱۳۹۳: ۳). پیامد این وضعیت، شکل‌گیری فضاهایی آشفته و فاقد انسجام کالبدی است که در آن، ساخت‌وسازها عمدتا متأثر از سلیقه‌های فردی صورت می‌گیرد (بردبار و رنجبران، ۱۴۰۰: ۲). چنین روندی به بروز پدیده‌هایی همچون گسترش فردگرایی و خودنمایی، ناهماهنگی الگوها با ارزش‌های اجتماعی (رضایی، ۱۳۹۱: ۱۱۰)، ناهماهنگی و یکنواختی (Xiao et al., 2018: 3)، ایجاد مشابهت‌های ظاهری بدون‌توجه به مقتضیات بومی (شعبانی و همکاران، ۱۴۰۵: ۸۵؛ عرفانی، ۱۴۰۰: ۲۷)، شکل‌گیری فضاهای مصنوع و فاقد معنا (Gökçe & Açıköz, 2022: 6964) و تغییر در پیکربندی و عملکرد فضایی (Devanastya, 2020: 151) انجامیده است. درنهایت، این شرایط به بروز فضاهایی بی‌هویت، نامتوازن و فاقد شاخص‌های توسعه پایدار (نوروزیان‌پور، ۱۳۹۲: ۴) و شکل‌گیری «بحران هویت مکان» منجر شده است که پیامدهایی نظیر کاهش حس‌تعلق، تضعیف انسجام اجتماعی (Manzo & Devine-Wright, 2014: 6)، (وفاداری‌کمارعلیا و همکاران، ۱۴۰۳: ۱۵۴)، کاهش حس مکان (Radstrom, 2011: 97) و افت کیفیت زیست‌پذیری محیط را درپی دارد (نصیری و همکاران، ۱۴۰۳: ۷).

این بحران را می‌توان ناشی از عدم شناخت صحیح از ذات و جوهر مکان (شاکری و آرمان، ۱۳۹۶: ۵۰)، زوال معنای مکان یا پدیده «بی‌مکانی» (Ujang, 2008: 40) و فقدان درک عمیق از مکان به‌عنوان بستری برای ارتباط انسان با لایه‌های مختلف وجودی خود دانست (هاتفی‌شجاع و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۲۴). در چنین شرایطی، یکی از دلایل اساسی تداوم این وضعیت، عدم تبدیل مفاهیم کلی و انتزاعی به مفاهیم ساختاری و قابل سنجش است؛ به‌گونه‌ای‌که تا زمانی که این مفاهیم به شاخص‌های عینی، کمّی و عملیاتی تبدیل نشوند، امکان ارزیابی و به‌کارگیری آن‌ها در فرآیند طراحی و برنامه‌ریزی فراهم نخواهد شد (رضایی، ۱۳۹۱: ۱۱۵).

درحالی‌که در برخی رویکردهای بین‌المللی، مفاهیم و ارزش‌های مرتبط با مکان به‌صورت کاربردی و قابل‌سنجش تدوین شده‌اند (Rehman & Askari, 2010: 6)، بخش عمده‌ای از پژوهش‌های انجام‌شده در ایران در سطح مفاهیم نظری و کلی باقی مانده‌اند. این وضعیت موجب شده است که مفاهیم فاقد تعاریف روشن و قابل استناد باشند و هر پژوهشگر براساس پیشینه و تجربه خود، تفسیرهای متکثر و گاه متناقض از آن‌ها ارائه دهد (سعدوندی و مهوش، ۱۳۹۴: ۵۰؛ Reinthal, 2010: 5). این امر به ابهام و اغتشاش مفهومی در حوزه هویت مکان انجامیده و نبود یک چارچوب یکپارچه برای تبیین فرآیندهای اجتماعی و ادراک مردم از مکان‌ها، کاربست این مفاهیم را با چالش مواجه ساخته است (قنبرپور و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۶؛ Strandberg & Ek Styv´en, 2024: 6). براین‌اساس، یافتن راه‌حل‌ها و اصول عملی در رابطه با این مسئله، به مطالعات تجربی بیشتری نیاز است. در غیر این صورت، پژوهش درباره هویت مکانی همواره در سطحی انتزاعی باقی خواهد ماند و سیاست‌گذاران و متخصصان مرتبط قادر نخواهند بود این ابزار را در عمل به‌درستی درک و به‌کار گیرند (Peng et al., 2020: 3).

این ماهیت انتزاعی مفاهیم مرتبط با هویت مکان، امکان درک، توافق و سنجش‌پذیری آن‌ها را محدود کرده است؛ درحالی‌که متغیرهای پژوهشی برای برخورداری از اعتبار علمی، باید به شاخص‌های عینی و قابل اندازه‌گیری تبدیل شوند (میرسُندُسی، ۱۳۸۹: ۶). درکل، پژوهش‌های مربوط به هویت مکان عمدتا بر شدت هویت مکان تمرکز داشته‌اند، نه بر محتوای آن. اندازه‌گیری هویت مکان نسبتا به بلوغ رسیده است و مقیاس‌های مربوط به آن در مطالعات متعددی مورداستفاده قرار گرفته‌اند. بااین‌حال، مؤلفه‌ها و محتوای تشکیل‌دهنده هویت مکان به‌ندرت مورد بررسی قرار گرفته‌اند و در مواردی هم که

بررسی شده‌اند، عمدتا درقالب مطالعات کیفی بوده‌اند؛ موضوعی که انجام مطالعات تطبیقی را محدود می‌کند (Bernardo et al., 2023: 2).

علاوه‌براین، با وجود پذیرش دو بعد عینی و ذهنی برای هویت مکان، اغلب پژوهش‌ها بر بعد عینی تمرکز داشته و ابعاد ذهنی در سطح مفاهیم نظری باقی مانده‌اند. همچنین، نبود چارچوبی واحد و استاندارد برای طبقه‌بندی شاخص‌ها موجب شده است که در مطالعات مختلف، شاخص‌ها گاه همپوشان، گاه متعارض و در بسیاری موارد ناقص یا غیرقابل‌سنجش باشند. این پراکندگی، مانع از شکل‌گیری درکی جامع و یکپارچه از ساختار هویت مکان شده است.

دراین‌میان، به‌نظر می‌رسد حلقه مفقوده در مطالعات هویت مکان، فقدان یک نظام منسجم از شاخص‌هاست که بتواند مبنای سنجش، ارزیابی و جهت‌دهی به پژوهش‌ها و اقدامات طراحی قرار گیرد (مختاری‌ملک‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۴). شاخص‌ها نه‌تنها ابزار سنجش، بلکه بازنمایی‌کننده نحوه صورت‌بندی، برجسته‌سازی ابعاد مختلف یک مفهوم، اولویت‌بندی و ساختار فهم پژوهشگران از یک مفهوم هستند. تحلیل شاخص‌ها می‌تواند تصویری از الگوهای تمرکز، پراکندگی و روابط میان عناصر مفهومی ارائه دهد و هسته‌های دانشی و حوزه‌های مغفول را آشکار سازد. بااین‌حال، شاخص‌ها به‌صورت منفرد معنا نمی‌یابند، بلکه معنا در شبکه‌ای از روابط، هم‌نشینی‌ها و الگوهای تکرار آن‌ها شکل می‌گیرد. ازاین‌رو، تحلیل ساختار شاخص‌ها می‌تواند فراتر از بررسی مطالعات منفرد، به شناسایی الگوهای کلان توجهات پژوهشی و هسته‌های مفهومی یک حوزه کمک کند.

مطالعات علم‌سنجی اخیر در حوزه هویت‌های مرتبط با مکان نیز نشان داده‌اند که تحلیل ساختار مفهومی می‌تواند به شناسایی خوشه‌های اصلی دانش، روابط میان مفاهیم و کانون‌های موضوعی یک حوزه کمک کند. برای نمونه، السایلی و البیالی (۲۰۲۵)، در یک مطالعه علم‌سنجی جامع نشان دادند که هویت مکان در پیوند با مجموعه‌ای از مفاهیم اجتماعی، فرهنگی و فضایی صورت‌بندی شده است. این یافته نشان می‌دهد که تحلیل ساختار دانش می‌تواند فراتر از شمارش و توصیف تولیدات علمی، روابط و کانون‌های مفهومی شکل‌دهنده یک حوزه را نیز آشکار سازد (Alesaily & Albialy, 2025) و جریان‌های اصلی و محورهای تمرکز پژوهش‌های هویت مکان را از یک دیدگاه کلان شناسایی کند (Yuan & Wang, 2024).

تحلیل علم‌سنجی یکی از روش‌های تحلیلی برای دستیابی به داده‌های رسمی و کمی درباره وضعیت و روندهای یک حوزه علمی است (Dirik et al., 2023: 166). این روش با فراهم‌کردن امکان تحلیل حجم گسترده‌ای از داده‌های علمی، ازجمله تعداد استنادها، تعداد نویسندگان و فراوانی کلیدواژه‌ها، به شناسایی و ارزیابی الگوهای موجود در یک حوزه پژوهشی کمک می‌کند (Donthu et al., 2021: 287). اهمیت به‌کارگیری چنین رویکردی در شرایطی که رشد فزاینده تولیدات علمی می‌تواند به آشفتگی‌های معنایی، مفهومی و واژگانی منجر شود، دوچندان است (Liu et al., 2012: 205). ازاین‌رو، سازمان‌دهی و طبقه‌بندی دانش را می‌توان ضرورتی اساسی برای ایجاد انسجام و شفافیت در ساختار دانش دانست (باب‌الحوائجی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴؛ Zins, 2007: 648). دراین‌راستا، مطالعات ساختار دانش ازطریق بررسی و تحلیل روابط میان مفاهیم، منابع و پژوهشگران، امکان شناخت روندهای علمی، وضعیت موجود، اولویت‌ها و شکاف‌های پژوهشی و درنهایت ترسیم مسیرهای احتمالی آینده را فراهم می‌کنند (Sohaili et al., 2016: 25؛ De la Hoz-Correa et al., 2018: 203؛ سلیمانی و رضوانی، ۱۴۰۱: ۵).

درهمین‌راستا، بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد که روش‌های علم‌سنجی به‌طور گسترده برای ترسیم و تحلیل ساختار دانش در حوزه‌های مختلف علمی مورداستفاده قرار گرفته‌اند. در میان این روش‌ها، تحلیل هم‌استنادی، هم‌واژگانی و هم‌نویسندگی ازجمله رویکردهای رایج برای شناسایی ساختار و روابط در یک حوزه پژوهشی هستند (Chang et al., 2015:

2074; Zhao & Strotmann, 2014: 998). (جدول ۱). این مطالعات عمدتا با تمرکز بر روابط میان کلیدواژه‌ها، نویسندگان و استنادات، به شناسایی الگوهای ارتباطی، جریان‌های فکری و ساختار کلی حوزه‌های پژوهشی پرداخته‌اند. بنابراین، تحلیل کتاب‌سنجی و روش‌های مرتبط با آن می‌توانند چارچوبی نظام‌مند برای شناخت ساختار دانش و بررسی چگونگی شکل‌گیری و تحول یک حوزه علمی فراهم آورند (Yeşil & Karabörk, 2024: 968).

جدول ۱. پیشینه پژوهش

دسته روش‌شناسی	نمونه پژوهش‌ها	تمرکز اصلی
تحلیل هم‌واژگانی/ هم‌رخدادی واژگان	نجارلشگری و همکاران (۱۴۰۲)، بیگدلو (۱۴۰۲)، احمدی و بختیاریان (۱۴۰۲)، داوری و همکاران (۱۴۰۱)، رحیمی و همکاران (۱۴۰۰)، لیو و همکاران[1] (۲۰۱۲)، وانگ و همکاران (۲۰۱۲)، الظفری (۲۰۱۷)، گائو و همکاران[2] (۲۰۱۸)، ژانگ[3] و همکاران (۲۰۱۹)، راوی‌کومار و هکاران[4] (۲۰۱۵)، یشیل و کارابورک[5] (۲۰۲۴)	بسامد کلیدواژه‌ها، خوشه‌بندی موضوعی، روابط زوج‌واژگان
تحلیل هم‌نویسندگی/ شبکه همکاری	علی‌پور و همکاران (۱۳۹۹)، ورناصری و همکاران (۱۴۰۱)، حسن‌زاده‌دیزجی و همکاران (۱۴۰۱)، فونسکا و همکاران (۲۰۱۶)، روریسا و یانگ[6] (۲۰۱۲)، آلسایلی و آلبیالی[7]، (۲۰۲۵)	مرکزیت نویسندگان، همکاری‌های علمی، شبکه‌های اجتماعی
تحلیل هم‌استنادی/ هم‌تألیفی	سیاری و همکاران (۱۴۰۲)، سلیمانی و رضوانی (۱۴۰۱)	منابع پراستناد، ساختار فکری براساس ارجاعات
رویکردهای ترکیبی (هم‌واژگانی + هم‌نویسندگی و...)	ورناصری و همکاران (۱۴۰۱)، حسن‌زاده‌دیزجی و همکاران (۱۴۰۱)، حائری و همکاران (۱۴۰۱)، هان و همکاران (۲۰۲۴)	تلفیقی از موارد فوق

همان‌گونه که در جدول (۱) مشاهده می‌شود، پژوهش‌های پیشین عمدتا بر روابط میان واژگان، نویسندگان و منابع علمی تمرکز داشته‌اند. با وجود ارزش این مطالعات در شناسایی الگوهای ارتباطی و ترسیم ساختار علمی حوزه‌های پژوهشی، آن‌ها کمتر به تحلیل نظام‌مند مفاهیم و شاخص‌های نهفته در متن کامل پژوهش‌ها پرداخته‌اند. این محدودیت در حوزه‌ای همچون هویت مکان اهمیت بیشتری می‌یابد؛ زیرا هویت مکان مفهومی چندبعدی است که از برهم‌کنش عوامل طبیعی، انسانی و مصنوعی در ابعاد عینی و ذهنی شکل می‌گیرد و فهم آن صرفا از طریق کلیدواژه‌ها یا روابط استنادی امکان‌پذیر نیست.

ازسوی‌دیگر، با وجود گسترش مطالعات هویت مکان در ایران، تاکنون پژوهشی که به‌صورت نظام‌مند به گردآوری، طبقه‌بندی و تحلیل شاخص‌های این حوزه بپردازد، انجام نشده است. درنتیجه، تصویری روشن از میزان تمرکز پژوهشگران بر ابعاد مختلف هویت مکان، نحوه توزیع و پراکندگی شاخص‌ها، روابط میان آن‌ها و ساختار مفهومی حاکم بر این حوزه در دسترس نیست. این خلأ موجب شده است که درکی جامع از نحوه سازمان‌یافتگی مفاهیم و شاخص‌های هویت مکان در

1. Liu, Hu & Wang
2. Gao, Song & Liu
3. Zhang
4. Ravikumar, Agrahari & Singh
5. Yeşil & Karabörk
6. Rorissa &Yuan
7. Alesaily & Albialy

ادبیات پژوهشی ایران فراهم نشود. از این منظر، بازسازی الگوی سازمان‌یافتگی و روابط میان این مفاهیم و شاخص‌ها می‌تواند بخشی از ساختار دانشی شکل‌گرفته در این حوزه را آشکار سازد.

براین‌اساس، نوآوری پژوهش حاضر صرفا در تحلیل متن کامل پژوهش‌ها نیست، بلکه در انتقال سطح تحلیل از کلیدواژه‌ها و استنادات به شاخص‌ها و مفاهیم استخراج‌شده از متن مطالعات است. در این رویکرد، شاخص‌های هویت مکان به‌عنوان واحد تحلیل درنظر گرفته شده و ساختار دانشی آن‌ها درقالب شبکه‌ای از روابط مفهومی بررسی می‌شود. این امر امکان شناسایی الگوهای توزیع، تکرار، هم‌نشینی و خوشه‌بندی شاخص‌ها، همچنین تشخیص عناصر مرکزی و ابعاد مغفول در ادبیات پژوهشی را فراهم می‌سازد.

براین‌مبنا، پژوهش حاضر با هدف تحلیل ساختار دانشی شاخص‌های هویت مکان در مطالعات ایران انجام شده است. این مطالعه با بهره‌گیری از مرور نظام‌مند، تحلیل مضمون، تحلیل شبکه و تحلیل ابرواژگان، به شناسایی، طبقه‌بندی و تحلیل روابط میان شاخص‌های هویت مکان می‌پردازد. دراین‌راستا، پرسش‌های اصلی پژوهش عبارتند از:

– پژوهشگران ایرانی در مطالعات هویت مکان، بر چه شاخص‌ها و مؤلفه‌هایی تمرکز داشته‌اند؟

– توزیع و پراکندگی شاخص‌های هویت مکان در ادبیات پژوهشی ایران چگونه است؟

– کدام ابعاد هویت مکان دارای بیشترین و کمترین تراکم شاخص‌ها هستند؟

– چه الگوهایی از هم‌ظهوری و ارتباط میان شاخص‌های هویت مکان قابل شناسایی است؟

– شاخص‌های هویت مکان در مطالعات ایران در قالب چه خوشه‌های مفهومی سازمان‌دهی می‌شوند؟

بدین‌ترتیب، این پژوهش تصویری ساختاری از وضعیت موجود ارائه می‌دهد و می‌تواند مبنایی برای توسعه چارچوب شاخص‌های استاندارد در مطالعات آینده باشد.

مبانی نظری

مفهوم و تعریف ساختار دانش

ساختار دانش[1] به چارچوب سازماندهی اطلاق می‌شود که روابط میان مفاهیم، اطلاعات و گزاره‌های علمی را در یک حوزه مشخص نظام‌مند می‌سازد. به‌عبارت‌دیگر، ساختار دانش نه صرفا مجموعه‌ای از داده‌ها یا حقایق پراکنده، بلکه شبکه‌ای به‌هم‌پیوسته از روابط میان عناصر اطلاعاتی است که درک یکپارچه از یک حوزه دانشی را ممکن می‌سازد (Kulikowski, 2004: 2). درک چگونگی سازماندهی، توزیع و تکامل مفاهیم در یک حوزه علمی نیازمند تحلیل ساختار دانش است. شناسایی ساختار دانش در حوزه‌های مختلف علمی، به‌منظور ردیابی پویایی‌های پژوهشی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Onyancha, 2018: 458)؛ چراکه بدون شناخت ساختار دانشی شاخص‌ها، امکان مقایسه مطالعات مختلف دشوار شده و دستیابی به تصویری جامع از جهت‌گیری‌های پژوهشی امکان‌پذیر نخواهد بود.

در پژوهش حاضر، ساختار دانش به‌معنای الگوی سازمان‌یافتگی، توزیع و ارتباط میان مفاهیم و شاخص‌هایی است که در ادبیات پژوهشی برای تبیین و سنجش هویت مکان به‌کار رفته‌اند. بنابراین، ساختار دانش در این پژوهش نه به‌معنای ساختار استنادی و نه به‌معنای ساختار اجتماعی تولید علم است؛ بلکه بر ساختار محتوایی و مفهومی دانش موجود درباره شاخص‌های هویت مکان تمرکز دارد. براین‌اساس، شاخص‌های استخراج‌شده از متون مطالعات مورد بررسی به‌عنوان واحدهای محتوایی دانش درنظر گرفته شده و فراوانی، توزیع و روابط میان آن‌ها برای آشکارسازی نحوه سازمان‌یافتگی دانش موجود تحلیل

1. Knowledge Structure

می‌شود. ازاین‌رو، تحلیل ساختار دانش شاخص‌های هویت مکان امکان می‌دهد مشخص شود چه شاخص‌هایی در ادبیات پژوهش موردتوجه قرار گرفته‌اند، میزان حضور و برجستگی آن‌ها چگونه است و این شاخص‌ها چه الگوهای ارتباطی و مفهومی با یکدیگر دارند. چنین رویکردی زمینه را برای ترسیم تصویری منسجم از ساختار دانشی موجود و شناسایی خلأها و جهت‌گیری‌های پژوهشی در حوزه هویت مکان فراهم می‌کند.

رویکرد علم‌سنجی و روش‌های متداول مطالعه ساختار دانش

رصد و ارزیابی تولیدات علمی؛ به‌ویژه مقالات علمی، باعث شد تا روش‌ها و راهکارهایی براساس روش‌های آماری و ریاضی تدوین شود که به آن علم‌سنجی[1] می‌گویند. علم‌سنجی حوزه‌ای است که بررسی کمی تولیدات و سیاست‌گذاری‌های علمی، ارتباط علمی دانش‌پژوهان و ترسیم نقشه‌های علم را دربرمی‌گیرد (حیدری، ۱۳۸۸: ۳۵)؛ به‌گونه‌ای‌که پارامترهای کمی مؤثر در نشر علوم، اندازه‌گیری، تحلیل و سپس براساس یافته‌های موجود، تصویری کلی از دانش ارائه می‌شود (رضاقلی‌فامیان، ۱۳۹۳: ۳۴۵). هم‌چنین این رویکرد بینش عمیقی نسبت به روند دگرگونی و پیشرفت فعالیت‌های پژوهشی در گذر زمان فراهم می‌کند، به ارزیابی تولید علم و شناسایی عوامل مؤثر در رشد آن‌ها می‌پردازد (سیاری و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۸۷) و امکان شناسایی خلأهای تحقیقاتی را در یک حوزه و زمینه خاص فراهم می‌آورد (جباری و جعفری، ۱۳۹۹: ۱۲۸)، تا نقاط داغ، محدودیت‌ها و کمبودهای موجود در حوزه موردنظر را شناسایی و بر آن‌ها فائق آید (نوروزی‌چاکلی، ۱۳۹۰: ۱۶۵).

امروزه متخصصان علم‌سنجی، با استفاده از روش‌ها و فنون مختلف نظیر تحلیل‌های هم‌استنادی[2]، هم‌نویسندگی[3] و هم‌واژگانی[4]، خوشه‌بندی اطلاعات و ترسیم نقشه‌های علمی و مفهومی (Chang et al., 2015: 2075)، به مطالعه ساختار دانش در حوزه‌های مختلف می‌پردازند و با شناسایی تفاوت و شباهت‌های موجود در هریک از فنون، اطلاعات تازه‌ای درمورد حوزه موردبررسی به‌دست می‌آورند (Chang et al., 2015: 2075; Zhao & Strotmann, 2014: 998) و این قابلیت را فراروی پژوهشگران قرار می‌دهند تا به روشی علمی وضعیت حاکم بر حوزه‌های دانش‌محور را شناسایی و کشف کنند (احمدی و بختیاریان، ۱۴۰۲: ۳۶).

در مطالعات ساختار دانش، از روش‌های مختلفی برای گردآوری، سازمان‌دهی و تحلیل داده‌های علمی استفاده می‌شود. در این پژوهش، به‌منظور تحلیل ساختار دانشی شاخص‌های هویت مکان، از ترکیب سه روش مرور نظام‌مند، تحلیل مضمون و تحلیل شبکه بهره گرفته شده است.

مرور نظام‌مند روشی ساختارمند و مبتنی بر شواهد برای شناسایی، ارزیابی و سازمان‌دهی مطالعات یک حوزه تخصصی است که امکان ارائه تصویری جامع و قابل‌اتکا از دانش موجود را فراهم می‌کند (قنبرپور و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۵). در پژوهش حاضر، این روش مبنای گردآوری مطالعات و استخراج شاخص‌های هویت مکان را تشکیل می‌دهد.

در ادامه، تحلیل مضمون به‌عنوان روشی برای شناسایی و سازمان‌دهی الگوهای معنادار در داده‌های کیفی، به استخراج، طبقه‌بندی و تفسیر شاخص‌های هویت مکان از متون پژوهشی کمک می‌کند (خان‌احمدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۰۸ ;Aabedijafari et al., 2011: 157). همچنین، تحلیل شبکه برای بررسی ساختار روابط میان شاخص‌های استخراج‌شده به‌کار گرفته شده است. این روش با تکیه بر الگوهای هم‌ظهوری و هم‌استنادی شاخص‌ها، امکان شناسایی خوشه‌های مفهومی، گره‌های مرکزی و ساختارهای پنهان موجود در ادبیات پژوهش را فراهم می‌سازد (Shekofteh & Hariri, 2013: 49).

1. Scientometrics
2. Co-citation Analysis
3. Co-authorship Analysis
4. Co-word Analysis

شاخص‌ها و شاخص‌سازی مفاهیم در ساختار دانش

شاخص‌ها از مهم‌ترین ابزارهای عملیاتی‌سازی مفاهیم در پژوهش‌های علمی هستند و امکان تبدیل مفاهیم انتزاعی به عناصر قابل‌سنجش را فراهم می‌کنند (رضوانی و منصوریان، ۱۳۸۷: ۲۳). ازاین‌رو، سنجش پدیده‌ها در علوم اجتماعی و انسانی تا حد زیادی بر شاخص‌ها استوار است و آن‌ها مبنای اندازه‌گیری، ارزیابی و مقایسه مفاهیم به‌شمار می‌روند (جعفری‌لنگرودی، ۱۳۸۷: ۱۵۶). شاخص‌ها می‌توانند به‌صورت متغیرهای آماری، معرف‌ها یا توصیف‌های عینی ظاهر شوند و با ساده‌سازی و سازمان‌دهی داده‌های پیچیده، امکان اندازه‌گیری وضعیت موجود، مقایسه، پیش‌بینی آینده و تعیین فاصله میان وضعیت موجود و مطلوب را فراهم کنند؛ درنتیجه تحلیل و تصمیم‌گیری را تسهیل کنند. درواقع، اهمیت شاخص‌ها در آن است که مفاهیم ذهنی و کیفی را به داده‌های قابل‌سنجش تبدیل کرده و امکان ارزیابی وضعیت، رصد تغییرات و سنجش میزان تحقق اهداف را فراهم می‌سازند (پوراصغرسنگاچین، ۱۳۹۴: ۱۵– ۱۰). بااین‌حال، در بسیاری از حوزه‌های پژوهشی؛ به‌ویژه حوزه‌های مبتنی بر ادراک و معنا، پراکندگی و ابهام در تعریف و به‌کارگیری شاخص‌ها مشاهده می‌شود که ضرورت سامان‌دهی آن‌ها را آشکار می‌سازد (سعدوندی و مهوش، ۱۳۹۴: ۵۱).

تحقق این امر مستلزم فرآیند شاخص‌سازی است؛ فرآیندی که طی آن مفاهیم انتزاعی به شاخص‌های قابل‌مشاهده و قابل‌اندازه‌گیری تبدیل می‌شوند و زمینه لازم برای گردآوری، ترکیب و سازمان‌دهی داده‌ها برای تولید شاخص‌های معنادار و تحلیل روابط میان داده‌ها را فراهم می‌آورند (رمضانیان‌فهندری، ۲۰۱۴: ۳؛ عزتی، ۱۳۹۱: ۴۲). در ادبیات روش تحقیق، این فرآیند درقالب الگوهای مختلفی تبیین شده است؛ ازجمله الگوی لازارسفلد که بر تبدیل مفاهیم به معرف‌ها و شاخص‌های قابل‌مشاهده تأکید دارد (Bryman, 1988: 30) و دیدگاه دواس که شاخص‌سازی را فرآیند کاهش سطح انتزاع مفاهیم می‌داند (دواس، ۱۳۸۷: ۳۵).

اهمیت شاخص‌سازی در مطالعات ساختار دانش؛ به‌ویژه در حوزه «هویت مکان»، دوچندان است؛ زیرا بخش قابل‌توجهی از ادبیات این حوزه بر مفاهیم ذهنی، ادراکی و معنایی استوار بوده و بسیاری از مؤلفه‌های آن هنوز در سطح نظری باقی مانده‌اند. درنتیجه، شناسایی، گردآوری و تحلیل ساختار دانشی شاخص‌ها، گامی ضروری برای گذار از سطح مفهومی به سطح عملیاتی و دستیابی به چارچوبی منسجم برای مطالعه هویت مکان محسوب می‌شود.

نقشه دانش: ابزار بازنمایی ساختار دانش و روابط میان شاخص‌ها

پس از تبیین روش‌های تحلیل ساختار دانش و تعیین جایگاه شاخص‌ها و فرآیند شاخص‌سازی، مسئله اصلی به نحوه بازنمایی و تفسیر ساختار حاصل از روابط میان شاخص‌ها معطوف می‌شود. در این زمینه، «نقشه دانش» به‌عنوان یکی از ابزارهای کلیدی در مطالعات ساختار دانش و مدیریت دانش مطرح است (دیلمقانی، ۱۳۸۸: ۱۵). نقشه دانش ابزاری برای مصورسازی و بازنمایی ساختار دانش در یک حوزه موضوعی است که از طریق نمایش نظام‌مند مفاهیم، موضوعات و روابط میان آن‌ها، امکان درک چگونگی سازمان‌یافتگی، توزیع و توسعه دانش را فراهم می‌سازد (Mutschke et al., 2014: 3-5). این ابزار با ترکیب طبقه‌بندی مفهومی، خوشه‌بندی و نمایش شبکه‌ای روابط، فراتر از یک نمایش بصری صرف عمل کرده و چارچوبی تحلیلی برای شناسایی موقعیت عناصر دانشی، الگوهای ارتباطی، خوشه‌های مفهومی، شاخص‌های مرکزی و پیرامونی و همچنین شکاف‌ها و نواحی کمتر توسعه‌یافته دانش فراهم می‌کند (Edrawmind, 2023: 8-9; Gogoi et al., 2021: 5; Varnaseri et al., 2022: 4-5).

در پژوهش حاضر، نقشه دانش به‌عنوان خروجی نهایی فرآیند تحلیل ساختار دانش به‌کار گرفته می‌شود؛ به‌گونه‌ای‌که شاخص‌های استخراج‌شده از طریق مرور نظام‌مند، پس از سازمان‌دهی درقالب مضامین و تحلیل شبکه‌ای روابط میان آن‌ها،

درنهایت درقالب یک نقشه دانش یکپارچه بازنمایی می‌شوند. این بازنمایی زمینه لازم را برای تحلیل ساختار مفهومی حوزه هویت مکان، شناسایی الگوهای هم‌ظهوری شاخص‌ها، تشخیص خوشه‌های موضوعی و آشکارسازی خلأهای دانشی فراهم می‌سازد.

روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، بنیادی و از نظر ماهیت، کیفی- تحلیلی است و با هدف تحلیل ساختار دانش شاخص‌های هویت مکان در مطالعات ایران انجام شده است. دراین‌راستا، از ترکیب سه رویکرد «مرور نظام‌مند»، «تحلیل مضمون» و «تحلیل شبکه» بهره گرفته شده است.

در گام نخست، به‌منظور شناسایی و گردآوری مطالعات مرتبط با هویت مکان، مرور نظام‌مند ادبیات در شش پایگاه داده علمی فارسی انجام شد. جست‌وجو در بازه زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۴ و با استفاده از ترکیب اولیه کلیدواژه‌های «هویت» یا «مکان» و «هویت مکان» انجام گرفت. در این مرحله، با هدف افزایش حساسیت جست‌وجو و دستیابی حداکثری به مطالعات بالقوه مرتبط، درمجموع ۸۶۱۶ رکورد اولیه بازیابی شد. پس از حذف موارد تکراری و منابع نامرتبط، جست‌وجو با ترکیب دقیق‌تر کلیدواژه‌های «هویت و مکان» و «هویت مکان» ادامه یاف تا مقالاتی که ارتباط مستقیم‌تری با موضوع پژوهش داشتند شناسایی شوند. درنتیجه این مرحله، ۲۳۹ مقاله مرتبط برای بررسی محتوایی و ارزیابی متن کامل انتخاب شد (جدول ۲).

جدول ۲. توزیع منابع شناسایی‌شده در پایگاه‌های علمی فارسی

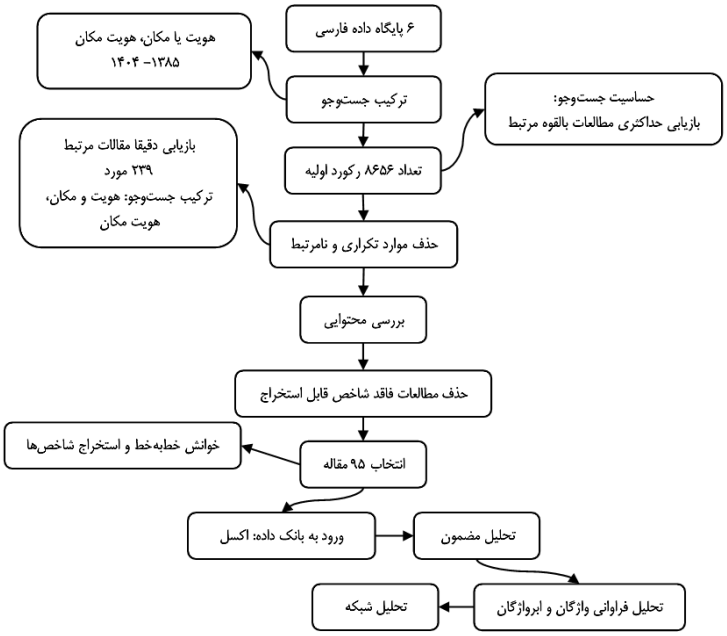
نام پایگاه‌های علمی داخلی	تعداد	نام پایگاه‌های علمی داخلی	تعداد
بانک اطلاعات نشریات کشور[1] (مگیران)	۲۶	جویشگر علمی فارسی[2] (علم نت)	۵۳۲۴
مجلات تخصصی نورمگز[3]	۲۲	مرکز منطقه‌ای اطلاع‌رسانی علوم و فناوری[4] (رایمگ)	۲۳۶۸
پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی[5] (سید)	۶۷۸	مرجع دانش/ مقالات کنفرانس‌ها و سمینارها[6](سیویلیکا)	۱۹۸
جمع		۸۶۱۶	
جمع نهایی پس از غربال موارد تکراری، غیرمرتبط و مشابه		۲۳۹	
حجم نمونه نهایی جهت تحلیل		۹۵	

در مرحله بعد، مقالات شناسایی‌شده براساس معیارهای ورود و خروج مورد ارزیابی قرار گرفتند. معیارهای ورود شامل اصیل و فارسی‌بودن منبع، انتشار درقالب مقاله، قرارگرفتن در بازه زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۴، دسترسی به متن کامل و ارتباط موضوعی مستقیم با هویت مکان بود. افزون‌براین، مهم‌ترین معیار در ارزیابی محتوایی، قابلیت استخراج داده، مؤلفه‌ها و شاخص‌های موردنیاز پژوهش بود. براین‌اساس، مطالعاتی که صرفا به ارائه طرح‌های مفهومی، توصیف کلی مفهوم هویت مکان یا بررسی روابط و اثرگذاری میان متغیرهای مرتبط پرداخته بودند، بدون آن‌که مؤلفه‌ها و شاخص‌های قابل استخراج و کدگذاری ارائه

1. Magiran
2. Elmnet
3. Noormags
4. Ricest
5. SID
6. Civilica

کنند، از نمونه نهایی حذف شدند. پس از بررسی عنوان، چکیده و متن کامل و حذف مطالعات فاقد شاخص قابل استخراج، درنهایت ۹۵ مقاله واجد شرایط به‌عنوان نمونه نهایی انتخاب شد.

در مرحله استخراج داده، ۹۵ مقاله منتخب به‌صورت خطبه‌خط مطالعه و اطلاعات موردنیاز شامل مشخصات عمومی پژوهش‌ها، ازجمله سال انتشار، نویسنده و محل مطالعه، همچنین روش تحقیق، شاخص‌ها و مؤلفه‌های هویت مکان، ابزارهای مورد استفاده و یافته‌های مرتبط استخراج و درقالب یک بانک داده تحلیلی در نرم‌افزار اکسل سازمان‌دهی شد. بدین‌ترتیب، فرآیند پژوهش از بازیابی حداکثری مطالعات بالقوه مرتبط آغاز، پس از پالایش و ارزیابی محتوایی به انتخاب ۹۵ مقاله نهایی منتهی و درنهایت با استخراج، سازمان‌دهی و تحلیل شاخص‌های هویت مکان تکمیل شد. این فرآیند در شکل (۱) نمایش داده شده است.

شکل ۱. نمودار جریان شناسایی، غربالگری و انتخاب مطالعات

در گام دوم، به‌منظور شناسایی و طبقه‌بندی شاخص‌های هویت مکان، از تحلیل مضمون در نرم افزار MAXQDA استفاده شد. در این فرآیند، متن کامل مقالات منتخب مطالعه و گزاره‌ها و مفاهیم مرتبط با هویت مکان استخراج شد. واحد تحلیل در این مرحله، واحدهای معنایی مرتبط با شاخص‌ها و مؤلفه‌های هویت مکان در متن مقالات بود. فرآیند تحلیل مضمون در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام گرفت. در مرحله کدگذاری باز، مفاهیم و شاخص‌های مرتبط با هویت مکان از متن مطالعات استخراج شد. در مرحله کدگذاری محوری، کدهای دارای قرابت مفهومی درقالب مقولات فرعی سازماندهی شدند و در مرحله کدگذاری انتخابی، مقولات فرعی براساس اشتراکات مفهومی درقالب مضامین اصلی تجمیع شدند. درنهایت، شاخص‌های استخراج‌شده در هشت مضمون اصلی شامل ارتباطی- ساختاری (جدول ۸)، طبیعی- اقلیمی (جدول ۹)، تاریخی- زمانی (جدول ۱۰)، فرهنگی- اجتماعی (جدول ۱۱)، هنری- زیبایی‌شناختی (جدول ۱۲)، عملکردی- فضایی (جدول ۱۳)، کالبدی- بصری (جدول ۱۴) و ادراکی- معنایی (جدول ۱۵) طبقه‌بندی شدند. همچنین، طبقه‌بندی نهایی مضامین براساس قرابت مفهومی کدها، تکرار آن‌ها در مطالعات و نقش آن‌ها در تبیین ابعاد مختلف هویت مکان صورت گرفت. حاصل این فرآیند، شناسایی۱۲۴۳ مورد فراوانی شاخص‌ها در هشت مضمون اصلی بود (جدول ۳). درنهایت، از تحلیل فراوانی واژگان و ابرواژگان برای نمایش بصری برجستگی و اهمیت مفاهیم استفاده شد.

جدول ۳. سطوح تحلیل و فرآیند استقرایی طبقه‌بندی شاخص‌های هویت مکان

واحد تحلیل	واحد استخراج داده	کدهای اولیه	مقوله‌های فرعی	مضامین اصلی
متن ۹۵ مقاله منتخب مرور نظام‌مند	گزاره‌ها، جملات، مفاهیم و شاخص‌های مرتبط با هویت مکان	شاخص‌ها و مفاهیم استخراج‌شده از متون	گروه‌بندی کدهای دارای قرابت مفهومی و معنایی	گروه‌بندی مقولات فرعی مرتبط

در گام نهایی، به‌منظور شناسایی ساختار ارتباطی میان مضامین هویت مکان، از تحلیل شبکه هم‌ظهوری مضامین با استفاده از نرم افزارهای UciNet و NetDraw استفاده شد. هدف از این مرحله، شناسایی جایگاه هریک از مضامین در ساختار کلی دانش هویت مکان و بررسی میزان ارتباط آن‌ها با سایر مضامین بود. در شبکه مورداستفاده، هشت مضمون اصلی هویت مکان به‌عنوان گره‌های اصلی شبکه درنظر گرفته شدند و مطالعات منتخب نیز به‌عنوان عناصر مرتبط با این مضامین وارد تحلیل شدند. یال‌ها بیانگر ارتباط میان مضامین و مطالعات براساس حضور هم‌زمان آن‌ها در مطالعات منتخب بودند؛ به‌این‌ترتیب، ارتباط میان مضامین و مطالعات درقالب یک شبکه دوبخشی تعریف شد.

در مرحله بعد، با استفاده از اطلاعات حاصل از شبکه دوبخشی، ماتریس هم‌ظهوری مضامین تشکیل شد. در این ماتریس، هر مضمون به‌عنوان یک گره و هم‌ظهوری دو مضمون در یک مطالعه به‌عنوان ارتباط میان آن‌ها درنظر گرفته شد. وزن هر یال براساس تعداد مطالعاتی تعیین شد که در آن‌ها دو مضمون موردنظر به‌صورت هم‌زمان حضور داشتند. بنابراین، شبکه نهایی مضامین از نوع شبکه هم‌ظهوری وزن‌دار و بدون جهت بود؛ زیرا ارتباط میان دو مضمون صرفا براساس میزان هم‌ظهوری آن‌ها در مطالعات تعیین شد و هیچ‌گونه جهت‌مندی میان مضامین وجود نداشت.

برای تحلیل ساختار این شبکه، از شاخص‌های درجه مرکزیت و مرکزیت نزدیکی استفاده شد. درجه مرکزیت برای شناسایی مضامینی به‌کار رفت که بیشترین ارتباط مستقیم را با سایر مضامین شبکه داشتند و از این طریق، مضامین مرکزی و پرتراکم را مشخص می‌کرد. مرکزیت نزدیکی نیز برای شناسایی مضامینی مورداستفاده قرار گرفت که از نظر ساختاری فاصله کمتری با سایر مضامین شبکه داشتند. بنابراین، دسترسی و ارتباط ساختاری بیشتری با سایر بخش‌های شبکه داشتند. درنهایت، این تحلیل امکان شناسایی شاخص‌های پرتکرار، مضامین مرکزی و الگوی ارتباط میان هشت مضمون اصلی هویت مکان را فراهم کرد. جزئیات واحد تحلیل، عناصر شبکه، سطوح تحلیل و شاخص‌های مورد استفاده در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول ۴. مؤلفه‌ها و سطوح تحلیل شبکه در پژوهش حاضر

واحد تحلیل	شاخص‌ها و مفاهیم مرتبط با هویت مکان استخراج‌شده از مطالعات منتخب
مضامین اصلی	هشت مضمون اصلی حاصل از تحلیل مضمون که به‌عنوان مضامین/ ابعاد اصلی شبکه درنظر گرفته شدند.
گره‌ها	هشت مضمون اصلی هویت مکان در شبکه هم‌ظهوری مضامین
یال	ارتباط میان دو مضمون براساس حضور هم‌زمان آن‌ها در یک مطالعه
وزن یال	تعداد مطالعاتی که در آن‌ها دو مضمون موردنظر به‌صورت هم‌زمان حضور داشته‌اند.
نوع شبکه	شبکه هم‌ظهوری وزن‌دار و بدون جهت
فراوانی گره	تعداد مطالعاتی که در آن‌ها هر یک از مضامین اصلی هویت مکان حضور داشته‌اند.
سطح اول تحلیل	بررسی فراوانی و الگوی حضور هشت مضمون اصلی در مطالعات منتخب
سطح دوم تحلیل	بررسی ارتباط و جایگاه هشت مضمون اصلی در شبکه هم‌ظهوری
خروجی تحلیل	شناسایی مضامین پرتکرار و مرکزی، میزان هم‌ظهوری مضامین و ساختار کلی روابط میان مضامین هویت مکان

بحث و یافته‌ها

بررسی محتوای پژوهش‌های انجام‌گرفته پیرامون «هویت مکان» در ایران طی بازه زمانی ۱۴۰۴– ۱۳۸۵ نشان می‌دهد که بیشترین تمرکز مطالعات مربوط به بازه زمانی ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۵ بوده است؛ به‌گونه‌ای‌که این دوره با ۴۰ مورد اشاره، معادل ۴۲/۱۱ درصد از کل فراوانی‌ها، جایگاه نخست را به‌خود اختصاص داده است. پس‌ازآن، بازه زمانی ۱۳۹۹– ۱۳۹۶ با ۳۴ مورداشاره و نزدیک به ۳۶ درصد از کل فراوانی‌ها در جایگاه دوم قرار دارد. درمقابل، مطالعات مربوط به سال‌های ۱۳۹۰– ۱۳۸۵ با تنها ۵ مورداشاره (۵/۲۶ درصد) کمترین سهم را به‌خود اختصاص داده‌اند، که این امر می‌تواند بیانگر وقفه پژوهشی، تغییر اولویت‌های تحقیقاتی یا انتقال تمرکز پژوهشگران به موضوعات نوظهور دیگر باشد. در جدول (۵) مطالعات انجام‌گرفته مرتبط با هویت مکان به تفکیک سال‌های مختلف ارائه شده است.

جدول ۵. مطالعات انجام‌گرفته مرتبط با هویت مکان طی سال‌های ۱۴۰۴-۱۳۸۵

سال	۱۳۹۰–۱۳۸۵	۱۳۹۵–۱۳۹۱	۱۳۹۹–۱۳۹۶	۱۴۰۰ به بعد	کل
فراوانی	۵	۴۰	۳۴	۱۶	۹۵
درصد	۵/۲۶	۴۲/۱۱	۳۵/۷۹	۱۶/۸۴	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

از منظر سطح تحلیل مکانی، یافته‌ها (جدول ۶) نشان می‌دهد که عناصر شهری با ۲۲ مورد مطالعه (۲۳/۴ درصد) بیشترین سهم را دارند که این امر نشانگر تمرکز بر شاخص‌های کالبدی و فضایی منفرد در مطالعات هویت مکان کشور است. مطالعات فاقد سطح تحلیل مشخص و پژوهش‌های معطوف به شهرها جایگاه‌های دوم و سوم را به‌خود اختصاص داده و سطوحی همچون روستا، شهرک، مسکن مهر و سطح ملی کمترین میزان توجه را دریافت کرده‌اند که نشان از خلأ جدی پژوهشی در بررسی مطالعات هویت مکان در مقیاس‌های غیرشهری و فرامحلی است.

جدول ۶. مطالعات مرتبط با هویت مکان به تفکیک سطح تحلیل طی سال‌های ۱۴۰۴-۱۳۸۵

سطح تحلیل	عنصر شهری	فاقد سطح تحلیل	شهر	محله شهری	منطقه شهری	فضای مسکونی	رو ستا	شهرست ان	کشور ی	مسکن مهر	شهرک	کل
فراوانی	۲۲	۱۸	۱۶	۱۳	۷	۶	۴	۳	۲	۲	۱	۹۵
درصد	۲۳/۴۰	۱۹/۱۵	۱/۰۲۷	۱۳/۸۳	۷/۴۵	۶/۳۸	/۲۶۴	۳/۱۹	۲/۱۳	۲/۱۳	۱/۰۶	۱۰۰

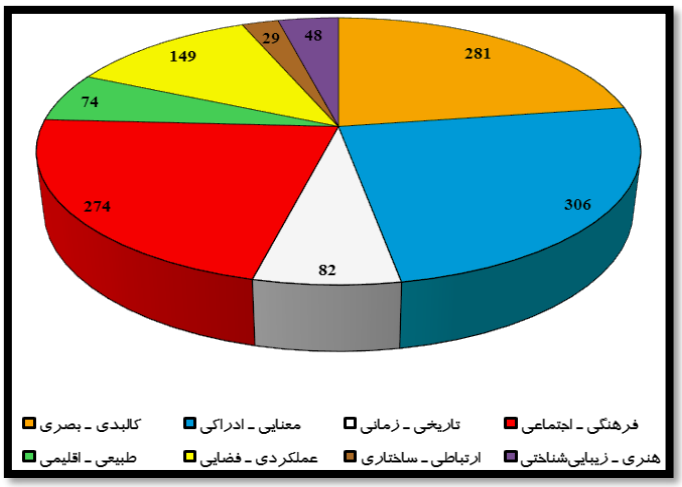
(منبع: یافته‌های پژوهش)

به‌منظور شناسایی شاخص‌های هویت مکان در ایران، شاخص‌های استخراج‌شده از مطالعات ۲۰ سال اخیر با استفاده از تحلیل مضمون مورد بررسی قرار گرفت. در این فرآیند، محتوای پژوهش‌ها ابتدا در نرم‌افزار MAXQDA وارد و به‌صورت نظام‌مند تحلیل شد و کدهای اولیه از متن استخراج گردید (جدول ۷ و شکل ۲). سپس کدهای مشابه براساس قرابت مفهومی و معنایی درقالب مقولات فرعی سازمان‌دهی شدند و در ادامه این مقولات در سطحی بالاتر به هشت مضمون اصلی شامل طبیعی– اقلیمی (۱۲ مقوله)، ارتباطی– ساختاری (۸ مقوله)، تاریخی– زمانی (۷ مقوله)، فرهنگی– اجتماعی (۲۹ مقوله)، هنری– زیبایی‌شناختی (۲۹ مقوله)، عملکردی– فضایی (۱۸ مقوله)، کالبدی– بصری (۲۷ مقوله) و ادراکی– معنایی (۱۱ مقوله) دسته‌بندی شدند.

نتایج تحلیل نشان داد که شاخص‌های معنایی- ادارکی، کالبدی- بصری و فرهنگی- اجتماعی به‌ترتیب با ۲۴/۶۱، ۲۲/۶۰ و ۲۲ درصد از مجموع ۱۲۴۳ فراوانی، بیشترین سهم را درمیان مطالعات هویت مکان به‌خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۷. وضعیت شاخص‌های مطالعات هویت مکان در ایران

شاخص	فراوانی	درصد
کالبدی ـ بصری	۲۸۱	۲۲/۶
معنایی ـ ادراکی	۳۰۶	۲۴/۶۱
تاریخی ـ زمانی	۸۲	۶/۵۹
فرهنگی ـ اجتماعی	۲۷۴	۲۲/۰۴
طبیعی ـ اقلیمی	۷۴	۵/۹۵
عملکردی ـ فضایی	۱۴۹	۱۱/۹۸
ارتباطی ـ ساختاری	۲۹	۲/۳۳
هنری ـ زیبایی‌شناختی	۴۸	۳/۸۶
کل	۱۲۴۳	۱۰۰

شکل ۲. وضعیت شاخص‌های مطالعات هویت مکان در ایران

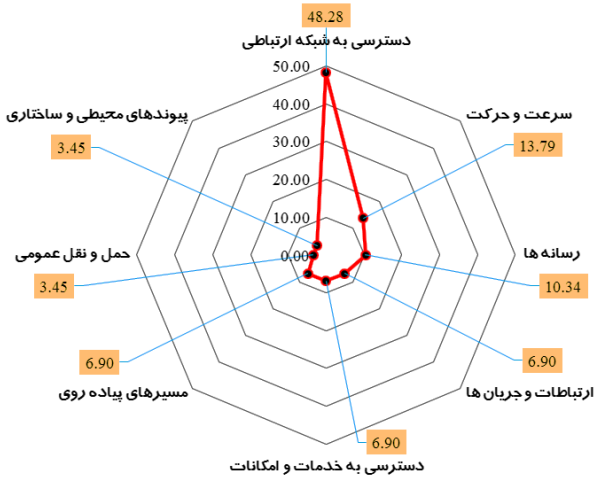
در ادامه تحلیل کیفی، شاخص‌های مطرح‌شده در هریک از ابعاد مذکور به تشریح ارائه شده است.

شاخص‌های ارتباطی- ساختاری

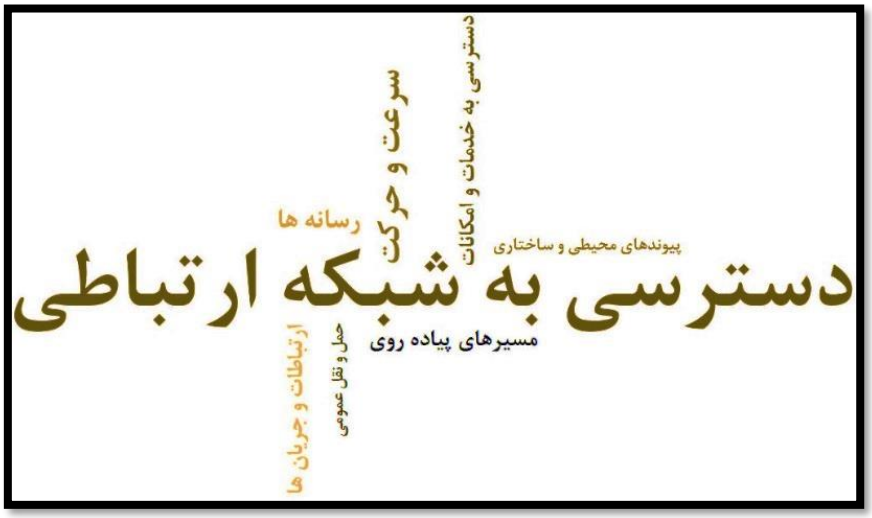
تحلیل فراوانی شاخص‌های این مضمون (جدول ۸) نشان می‌دهد که «دسترسی به شبکه ارتباطی»، «سرعت و حرکت» و «رسانه‌ها» به‌ترتیب با ۴۸/۲۸، ۱۳/۷۹ و ۱۰/۳۴ درصد از فراوانی‌ها، پرتکرارترین شاخص‌های ارتباطی- ساختاری هویت مکان بوده‌اند؛ به‌طوری‌که درمجموع حدود ۷۳ درصد از کل فراوانی‌های این بعد را به خود اختصاص داده‌اند. درمقابل، شاخص‌های «ارتباطات و جریان‌ها»، «دسترسی به خدمات و امکانات» و «مسیرهای پیاده‌روی» با دو مورد اشاره (۶/۹ درصد) کمترین فراوانی را داشته‌اند. نتایج ابرواژگان شاخص‌های بعد ارتباطی- ساختاری (شکل ۳) نیز بر برتری شاخص «دسترسی به شبکه ارتباطی» درمیان مطالعات هویت مکان تأکید می‌کند.

جدول ۸. شاخص‌های ارتباطی- ساختاری هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص	فراوانی	درصد
دسترسی به شبکه ارتباطی	۱۴	۴۸/۲۸
سرعت و حرکت	۴	۱۳/۷۹
رسانه‌ها	۳	۱۰/۳۴
ارتباطات و جریان‌ها	۲	۶/۹
دسترسی به خدمات و امکانات	۲	۶/۹
مسیرهای پیاده‌روی	۲	۶/۹
حمل‌ونقل عمومی	۱	۳/۴۵
پیوندهای محیطی و ساختاری	۱	۳/۴۵
کل	۲۹	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

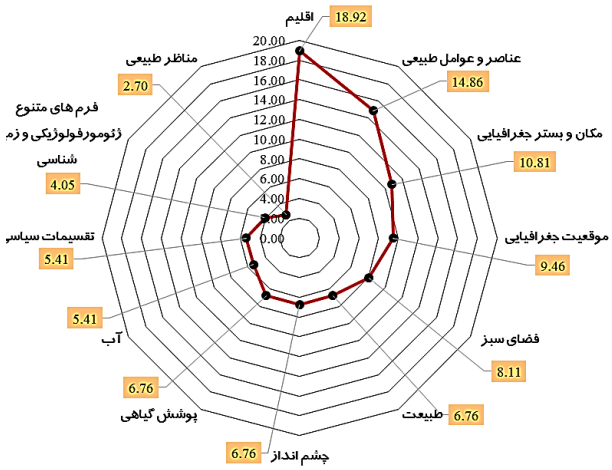

شکل ۳. ابرواژگان شاخص‌های ارتباطی- ساختاری هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص‌های طبیعی- اقلیمی

تحلیل فراوانی شاخص‌های این مضمون (جدول ۹) نشان می‌دهد که «اقلیم»، «عناصر و عوامل طبیعی» و «مکان و بستر جغرافیایی» به‌ترتیب با ۱۸/۹۲، ۱۴/۸۶ و ۱۰/۸۱ درصد از فراوانی‌ها، مهم‌ترین شاخص‌های مضمون طبیعی- اقلیمی در مطالعات هویت مکان هستند؛ به‌طوری‌که این سه شاخص درمجموع حدود ۴۵ درصد از کل فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. در رتبه‌های بعدی، شاخص‌هایی نظیر «موقعیت جغرافیایی» (۷ مورد)، «فضای سبز» (۶ مورد)، «طبیعت»، «چشم‌انداز» و «پوشش گیاهی» قرار دارند. سایر شاخص‌ها ازجمله «آب»، «تقسیمات سیاسی»، «فرم‌های ژئومورفولوژیکی» و «مناظر طبیعی» با فراوانی ۴ مورد و کمتر در سطوح پایین‌تری قرار گرفته‌اند. نتایج ابرواژگان (شکل ۴) نیز بر برجستگی سه شاخص اصلی این مضمون تأکید دارد و نشان می‌دهد که تمرکز غالب مطالعات بر شاخص‌های کلان طبیعی و اقلیمی بوده است.

جدول ۹. شاخص‌های طبیعی- اقلیمی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص	فراوانی	درصد
اقلیم	۱۴	۱۸/۹۲
عناصر و عوامل طبیعی	۱۱	۱۴/۸۶
مکان و بستر جغرافیایی	۸	۱۰/۸۱
موقعیت جغرافیایی	۷	۹/۴۶
فضای سبز	۶	۸/۱۱
طبیعت	۵	۶/۷۶
چشم‌انداز	۵	۶/۷۶
پوشش گیاهی	۵	۶/۷۶
آب	۴	۵/۴۱
تقسیمات سیاسی	۴	۵/۴۱
فرم‌های متنوع ژئومورفولوژیکی و زمین‌شناسی	۳	۴/۰۵
مناظر طبیعی	۲	۲/۷
کل	۷۴	۱۰۰

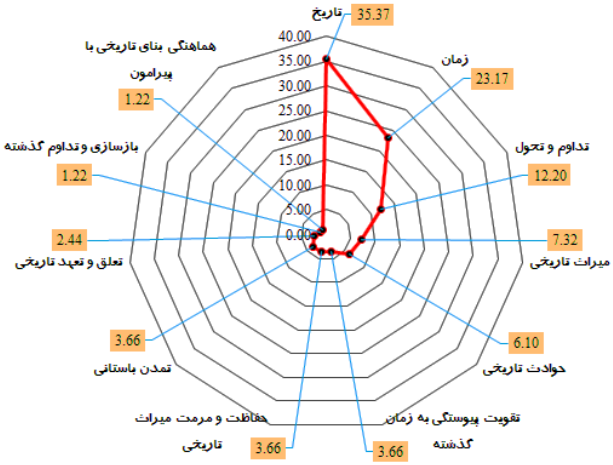
شکل ۴. ابرواژگان شاخص‌های طبیعی- اقلیمی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص‌های تاریخی- زمانی

تحلیل فراوانی شاخص‌های این مضمون (جدول ۱۰) نشان می‌دهد که «تاریخ»، «زمان» و «تداوم و تحول» به‌ترتیب با ۳۵/۳۷، ۲۳/۱۷ و ۱۲/۲۰ درصد از فراوانی‌ها، مهم‌ترین شاخص‌های مضمون تاریخی- زمانی در مطالعات هویت مکان هستند؛ به‌طوری‌که این سه شاخص درمجموع حدود ۷۱ درصد از کل فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. در رتبه‌های بعدی، شاخص‌های «میراث تاریخی» (۶ مورد)، «حوادث تاریخی» (۵ مورد) و مجموعه‌ای از شاخص‌ها شامل «پیوستگی به گذشته»، «حفاظت و مرمت میراث» و «تمدن باستانی» (۳ مورد) قرار دارند. نتایج ابرواژگان (شکل ۵) نیز نشان می‌دهد

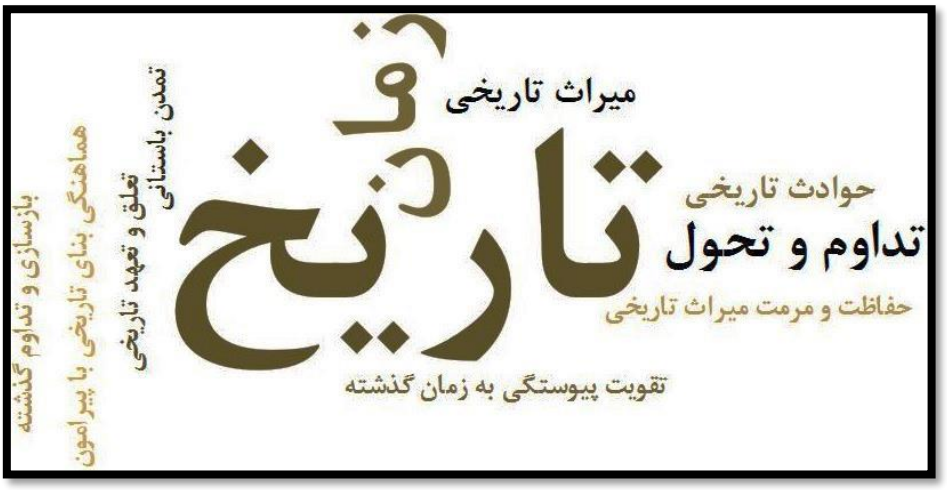
که تمرکز اصلی پژوهش‌ها بر سه شاخص کلیدی این مضمون بوده و سایر شاخص‌ها سهم کمتری در ادبیات هویت مکان داشته‌اند.

جدول ۱۰. شاخص‌های تاریخی- زمانی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص	فراوانی	درصد
تاریخ	۲۹	۳۵/۳۷
زمان	۱۹	۲۳/۱۷
تداوم و تحول	۱۰	۱۲/۲
میراث تاریخی	۶	۷/۳۲
حوادث تاریخی	۵	۶/۱
تقویت پیوستگی به زمان گذشته	۳	۳/۶۶
حفاظت و مرمت میراث تاریخی	۳	۳/۶۶
تمدن باستانی	۳	۳/۶۶
تعلق و تعهد تاریخی	۲	۲/۴۴
بازسازی و تداوم گذشته	۱	۱/۲۲
هماهنگی بنای تاریخی با پیرامون	۱	۱/۲۲
کل	۸۲	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

شکل ۵. ابر واژگان شاخص‌های تاریخی- زمانی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص‌های فرهنگی- اجتماعی

تحلیل فراوانی شاخص‌های این مضمون (جدول ۱۱) نشان می‌دهد که «فرهنگ»، «ارزش‌ها و اعتقادات» به‌ترتیب با ۴۱ و ۳۰ مورد اشاره و به‌ترتیب با ۱۴/۹۶ و ۱۰/۹۵ درصد از فراوانی‌ها، مهم‌ترین شاخص‌های مضمون فرهنگی- اجتماعی در مطالعات هویت مکان هستند. در رتبه بعدی، شاخص‌های «تعاملات اجتماعی»، «آداب‌ورسوم»، «وقایع و رویدادها» و «مدت سکونت» هرکدام با ۱۸ مورد اشاره و مجموعا ۲۶/۲۸ درصد از فراوانی‌ها قرار دارند. نتایج ابرواژگان (شکل ۶) نیز بر تمرکز غالب مطالعات بر شاخص‌های فرهنگی- ارزشی و تعاملات اجتماعی تأکید دارد.

جدول ۱۱. شاخص‌های فرهنگی- اجتماعی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص	فراوانی	درصد	شاخص	فراوانی	درصد
فرهنگ	۴۱	۱۴/۹۶	جمعیت	۵	۱/۸۲
ارزش‌ها و اعتقادات	۳۰	۱۰/۹۵	دانش بومی	۵	۱/۸۲
تعامل اجتماعی	۱۹	۶/۹۳	اعتماد اجتماعی	۵	۱/۸۲
آداب‌ورسوم	۱۸	۶/۵۷	نوع مالکیت	۴	۱/۴۶
وقایع و رویدادها	۱۸	۶/۵۷	صنایع‌دستی	۴	۱/۴۶
مدت سکونت	۱۷	۶/۲	فضاهای فرهنگی	۴	۱/۴۶
رضایت اجتماعی	۱۶	۵/۸۴	سبک و کیفیت زندگی	۴	۱/۴۶
دین و مذهب	۱۳	۴/۷۴	مهاجرت	۴	۱/۴۶
مشارکت اجتماعی	۱۲	۴/۳۸	نهادهای محلی	۳	۱/۰۹
گویش و پوشش محلی	۱۰	۳/۶۵	جشنواره	۳	۱/۰۹
همبستگی اجتماعی	۸	۲/۹۲	نمایش‌های سنتی	۲	۰/۷۳
دیدگاه‌های اجتماعی	۷	۲/۵۵	تعاملات فرهنگی	۲	۰/۷۳
اقتصاد	۶	۲/۱۹	مهارت	۱	۰/۳۶
تحصیلات	۶	۲/۱۹	سرمایه اجتماعی	۱	۰/۳۶
طبقه اجتماعی	۶	۲/۱۹	کل	۲۷۴	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

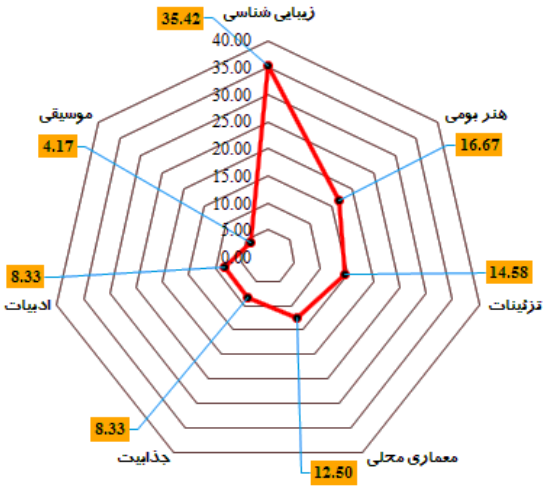
شکل ۶. ابر واژگان شاخص‌های فرهنگی- اجتماعی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص‌های هنری- زیبایی‌شناختی

تحلیل فراوانی شاخص‌های این مضمون (جدول ۱۲) نشان می‌دهد که «زیبایی‌شناسی»، «هنر بومی»، «تزئینات» و «معماری محلی» به‌ترتیب با ۱۷، ۸، ۷ و ۶ مورد اشاره، مهم‌ترین شاخص‌های مضمون هنری- زیبایی‌شناختی در مطالعات هویت مکان هستند و درمجموع سهم غالبی از فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. درمقابل، شاخص‌هایی نظیر

«جذابیت»، «ادبیات» و «موسیقی» با مجموع ۱۰ مورد اشاره سهم کمتری در ادبیات پژوهشی داشته‌اند. نتایج ابرواژگان (شکل ۷) نیز بر تمرکز غالب مطالعات بر شاخص‌های زیبایی‌شناسی و عناصر هنری بومی تأکید دارد.

جدول ۱۲. شاخص‌های هنری- زیبایی‌شناختی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص	فراوانی	درصد
زیبایی‌شناسی	۱۷	۳۵/۴۲
هنر بومی	۸	۱۶/۶۷
تزئینات	۷	۱۴/۵۸
معماری محلی	۶	۱۲/۵
جذابیت	۴	۸/۳۳
ادبیات	۴	۸/۳۳
موسیقی	۲	۴/۱۷
کل	۴۸	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

شکل ۷. ابر واژگان شاخص‌های هنری-زیبایی‌شناختی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص‌های عملکردی- فضایی

تحلیل فراوانی شاخص‌های این مضمون (جدول ۱۳) نشان می‌دهد که «تمایز فضا و مکان» و «فعالیت و عملکرد فضا» به‌ترتیب با ۲۹ و ۲۱ مورد اشاره، مهم‌ترین شاخص‌های مضمون عملکردی- فضایی در مطالعات هویت مکان هستند و درمجموع حدود ۴۸ درصد از کل فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. در ادامه، شاخص‌هایی نظیر «کارکرد فضا» (۱۲ مورد)، «چیدمان فضا» (۱۰ مورد)، «انعطاف‌پذیری فضا و ساکنان» (۸ مورد)، «تشابه فضا و مکان» (۷ مورد) و «نحوه ترکیب عناصر فضا» (۶ مورد) در سطوح پایین‌تری قرار دارند. نتایج ابرواژگان (شکل ۸) نیز بر برجستگی دو شاخص اصلی این مضمون تأکید دارد.

جدول ۱۳. شاخص‌های عملکردی- فضایی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص	فراوانی	درصد
تمایز فضا و مکان	۲۹	۱۹/۴۶
فعالیت	۲۱	۱۴/۰۹
عملکرد فضا	۲۱	۱۴/۰۹
کارکرد فضا	۱۲	۸/۰۵
چیدمان فضا	۱۰	۶/۷۱
انعطاف‌پذیری فضا و ساکنان	۸	۵/۳۷
تشابه فضا و مکان	۷	۴/۷
نحوه ترکیب عناصر فضا	۶	۴/۰۳
کاربری اراضی	۵	۳/۳۶
نظم فضایی	۵	۳/۳۶
انسجام فضا	۴	۲/۶۸
سلسله‌مراتب فضا	۴	۲/۶۸
خدمات و امکانات رفاهی، اجتماعی و شهری	۴	۲/۶۸
پیوستگی	۴	۲/۶۸
تعامل مکان و فرهنگ	۳	۲/۰۱
پایداری	۳	۲/۰۱
ارتباط مؤثر بین بافت قدیمی و بناهای جدید	۲	۱/۳۴
تغییر و سازگاری معنا و هویت با شرایط بیرونی	۱	۰/۶۷
کل	۱۴۹	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

شکل ۸. ابر واژگان شاخص‌های عملکردی- فضایی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص‌های کالبدی- بصری

تحلیل فراوانی شاخص‌های این مضمون (جدول ۱۴) نشان می‌دهد که «فرم و هندسه فضا» و «نماد» به‌ترتیب با ۳۸ و ۳۳ مورد اشاره، مهم‌ترین شاخص‌های مضمون کالبدی- بصری در مطالعات هویت مکان هستند. در رتبه‌های بعدی، شاخص‌هایی نظیر «رنگ»، «خوانایی»، «نشانه»، «سازه و کالبد»، «نظم و انسجام بصری» و «بافت فضا» با بیش از ۱۵ مورد اشاره قرار دارند. نتایج ابرواژگان (شکل ۹) نیز بر برجستگی مجموعه شاخص‌های کالبدی- بصری به‌ویژه دو شاخص اصلی این مضمون تأکید دارد.

جدول ۱۴. شاخص‌های شاخص کالبدی- بصری هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص	فراوانی	درصد	شاخص	فراوانی	درصد
فرم و هندسه فضا	۳۸	۱۳/۵۲	منظر	۶	۲/۱۴
نماد	۳۳	۱۱/۷۴	گره‌ها	۶	۲/۱۴
رنگ	۲۶	۹/۲۵	مدرن بودن کالبد	۴	۱/۴۲
خوانایی	۲۴	۸/۵۴	نفوذپذیری	۴	۱/۴۲
نشانه	۲۴	۸/۵۴	خط آسمان	۳	۱/۰۷
سازه و کالبد	۲۱	۷/۴۷	هماهنگی نشانه‌ها با محیط	۲	۰/۷۱
نظم و انسجام بصری	۱۶	۵/۶۹	قدمت بنا	۲	۰/۷۱
بافت فضا	۱۵	۵/۳۴	تنوع فرم	۲	۰/۷۱
تناسب بصری	۱۱	۳/۹۱	لبه	۲	۰/۷۱
روشنایی	۸	۲/۸۵	نقاشی دیواری	۱	۰/۳۶
مبلمان	۸	۲/۸۵	هماهنگی فرم‌ها	۱	۰/۳۶
کف و جداره	۸	۲/۸۵	ورودی ساختمان	۱	۰/۳۶
نوع معماری	۷	۲/۴۹	کیفیت بصری	۱	۰/۳۶
نما	۶	۲/۱۴	کل	۲۸۱	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

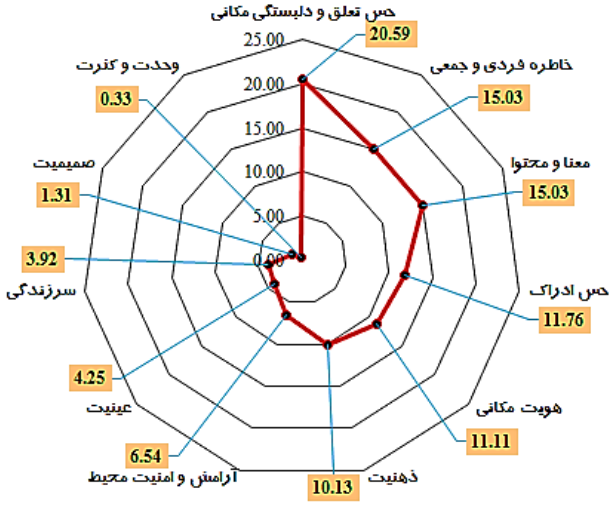
شکل ۹. ابر واژگان شاخص‌های کالبدی- بصری هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص‌های ادراکی- معنایی

تحلیل فراوانی شاخص‌های این مضمون (جدول ۱۵) نشان می‌دهد که «حس‌تعلق و دلبستگی مکانی»، «خاطره فردی و جمعی»، «معنا و محتوا»، «حس ادراک»، «هویت مکانی» و «ذهنیت» به‌ترتیب با ۲۰/۵۹، ۱۵، ۱۵، ۱۱/۷۶، ۱۱/۱۱ و

۱۰/۱۳ درصد از فراوانی‌ها، مهم‌ترین شاخص‌های مضمون ادراکی- معنایی در مطالعات هویت مکان هستند. این شاخص‌ها درمجموع حدود ۸۴ درصد از کل فراوانی‌های این مضمون را تشکیل می‌دهند. نتایج ابرواژگان (شکل ۱۰) نیز بر تمرکز غالب مطالعات بر این مجموعه از شاخص‌های ادراکی و معنایی تأکید دارد.

جدول ۱۵. شاخص‌های ادراکی- معنایی هویت مکان در مطالعات ایران

شاخص	فراوانی	درصد
حس‌تعلق و دلبستگی مکانی	۶۳	۲۰/۵۹
خاطره فردی و جمعی	۴۶	۱۵/۰۳
معنا و محتوا	۴۶	۱۵/۰۳
حس ادراک	۳۶	۱۱/۷۶
هویت مکانی	۳۴	۱۱/۱۱
ذهنیت	۳۱	۱۰/۱۳
آرامش و امنیت محیط	۲۰	۶/۵۴
عینیت	۱۳	۴/۲۵
سرزندگی	۱۲	۳/۹۲
صمیمیت	۴	۱/۳۱
وحدت و کثرت	۱	۰/۳۳
کل	۳۰۶	۱۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

شکل ۱۰. ابرواژگان شاخص‌های ادراکی- معنایی هویت مکان در مطالعات ایران

ابرواژگانی شاخص‌های مطرح‌شده در هشت مضمون فوق (شکل ۱۱) حاکی از آن است که مضمون اجتماعی- فرهنگی؛ به‌ویژه دو شاخص حس‌تعلق و دلبستگی مکانی و خاطره فردی و جمعی در این شاخص به‌ترتیب با ۶۳ و ۴۶ مورد تکرار و شاخص معنا و محتوا در مضمون ادارکی- معنایی با ۴۶ مورداشاره، به‌عنوان مهم‌ترین شاخص‌های مطالعات هویت مکان

در ایران شناخته می‌شوند. در مراتب بعدی، شاخص‌های فرهنگ (۴۱ مورد)، فرم و هندسه فضا (۳۸ مورد)، حس ادراک (۳۶ مورد)، هویت مکانی (۳۴ مورد)، نماد (۳۳ مورد)، ذهنیت (۳۱ مورد) و ارزش‌ها و اعتقادات (۳۰ مورد) در جایگاه بعدی اهمیت قرارگرفته‌اند.

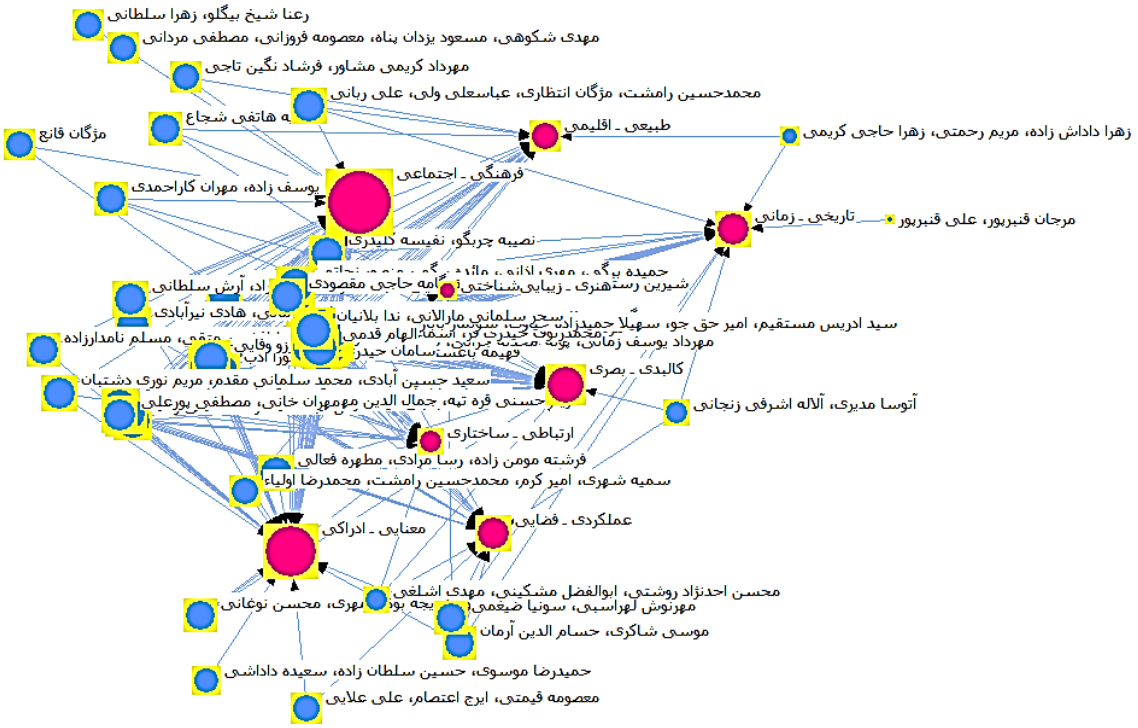
شکل ۱۱. ابرواژگان کلیه شاخص‌های هویت مکان در مطالعات ایران

نتایج تحلیل شبکه براساس درجه مرکزیت (جدول ۱۶ و شکل ۱۲) نشان می‌دهد که مضمون «فرهنگی- اجتماعی» با مقدار ۸۴ بیشترین میزان مرکزیت را درمیان مضامین مورد بررسی دارد. پس از آن، مضمون «ادراکی- معنایی» با مقدار ۸۰ در رتبه دوم قرار می‌گیرد. مضمون «کالبدی- بصری» با مقدار ۵۲ در جایگاه سوم و مضامین «عملکردی- فضایی» و «تاریخی- زمانی» با مقدار ۴۶ در جایگاه چهارم قرار دارند. سایر مضامین ازجمله «طبیعی- اقلیمی»، «ارتباطی- ساختاری» و «هنری- زیبایی‌شناختی» در رتبه‌های پایین‌تر قرار گرفته‌اند. همچنین نتایج شاخص نزدیکی نشان می‌دهد که مضامین «فرهنگی- اجتماعی» و «ادراکی- معنایی» به‌ترتیب با مقادیر ۱۳۱ و ۱۳۹ دارای بیشترین میزان نزدیکی به سایر مضامین هستند؛ به‌گونه‌ای‌که این مضامین کوتاه‌ترین مسیر ارتباطی را در شبکه دارند و از مرکزیت و نفوذ بیشتری در ساختار روابط میان مضامین هویت مکان برخوردارند.

جدول ۱۶. درجه مرکزیت و دوری شبکه مضامین به‌کار گرفته‌شده در مطالعات هویت مکان

مضامین	درجه مرکزیت	درجه نزدیکی/ دوری
کالبدی- بصری	۵۲	۱۹۵
معنایی- ادراکی	۸۰	۱۳۹
تاریخی- زمانی	۴۶	۲۰۷
فرهنگی- اجتماعی	۸۴	۱۳۱
طبیعی- اقلیمی	۳۵	۲۲۹
عملکردی- فضایی	۴۶	۲۰۷
ارتباطی- ساختاری	۲۸	۲۴۳
هنری- زیبایی‌شناختی	۱۱	۲۷۷

(منبع: یافته‌های پژوهش)

شکل ۱۲. درجه مرکزیت شبکه مضامین به‌کار گرفته‌شده در مطالعات هویت مکان

بحث

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که الگوی غالب در مطالعات هویت مکان در ایران طی دو دهه اخیر، مبتنی بر رویکردی انسان‌محور و معناگرا است. دراین‌میان، شاخص‌های ادراکی- معنایی و فرهنگی- اجتماعی نه‌تنها از نظر فراوانی، بلکه از حیث مرکزیت شبکه‌ای نیز در جایگاه برتر قرار دارند. این هم‌زمانی نشان می‌دهد که گفتمان مسلط پژوهش‌های داخلی، هویت مکان را بیش از آنکه در سطح کالبدی و عینی تعریف کند، در سطح تجربه زیسته، ذهنیت جمعی و ساختارهای فرهنگی تبیین می‌کند. تمرکز بر شاخص‌هایی مانند حس‌تعلق، خاطره جمعی، معنا، هویت مکانی و ذهنیت، بیانگر غلبه رویکردهای پدیدارشناختی، تفسیری و ساخت‌گرای اجتماعی در ادبیات این حوزه است.

در این چارچوب، شاخص فرهنگی- اجتماعی نقش محوری و واسط در شبکه هویت مکان ایفا می‌کند. این بعد از یک‌سو در شکل‌دهی به ادراک و تجربه مکان مؤثر است و ازسوی‌دیگر، در بازتولید معنا در شاخص‌های کالبدی و فضایی نقش دارد. به‌عبارت‌دیگر، فرهنگ به‌عنوان لایه پیونددهنده میان شاخص‌های ادراکی، عملکردی و کالبدی عمل می‌کند. تمرکز بالای پژوهش‌ها بر این شاخص را می‌توان تا حدی بازتاب شرایط اجتماعی- شهری ایران در دو دهه اخیر دانست؛ شرایطی که با تغییرات سریع شهری، مهاجرت، دگرگونی سبک زندگی و فشارهای ناشی از جهانی‌شدن همراه بوده و مسئله هویت را به یک دغدغه پژوهشی پررنگ تبدیل کرده است.

در سطح ساختار فضایی، اگرچه شاخص‌های کالبدی- بصری، عملکردی- فضایی و تاریخی- زمانی در رتبه‌های میانی قرار دارند، اما همچنان نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به هویت مکان دارند. سهم قابل‌توجه شاخص‌هایی مانند فرم، نماد، خوانایی و بافت نشان می‌دهد که شاخص کالبدی همچنان یکی از پایه‌های مهم تحلیل است، هرچند اغلب در تعامل با شاخص‌های معنایی تفسیر می‌شود. در شاخص تاریخی- زمانی نیز تأکید بر مفاهیمی چون تاریخ، زمان و تداوم نشان‌دهنده

توجه به پیوستگی گذشته و حال است، اما این بعد بیشتر به‌عنوان زمینه پشتیبان عمل کرده و کمتر به‌صورت تحلیلی مستقل توسعه یافته‌است. به‌طور مشابه، شاخص عملکردی- فضایی نیز بیشتر در نقش مکمل شاخص فرهنگی و ادراکی ظاهر شده و کمتر به‌عنوان هسته مرکزی هویت مکان موردتوجه قرار گرفته است.

درمقابل، شاخص‌های طبیعی- اقلیمی و ارتباطی- ساختاری در سطح پایین‌تری از توجه قرار دارند. این وضعیت، با وجود تنوع جغرافیایی ایران، نشان‌دهنده غلبه مطالعات شهری و انسان‌ساخت و کم‌توجهی نسبی به بستر طبیعی و زیرساخت‌های ارتباطی است. درحالی‌که، این شاخص‌ها در شهرهای معاصر نقش مهمی در شکل‌دهی به تجربه مکان و ادراک فضایی دارند، در ادبیات پژوهشی کمتر به‌صورت ساختاری مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.

درمجموع، نتایج پژوهش بیانگر نوعی عدم توازن در ساختار دانشی مطالعات هویت مکان در ایران است؛ به‌گونه‌ای‌که شاخص‌های معنایی و اجتماعی در مرکز توجه قرار گرفته‌اند، درصورتی‌که برخی شاخص‌های زیرساختی، طبیعی و ارتباطی در حاشیه مانده‌اند. این عدم توازن می‌تواند منجر به شکل‌گیری تصویری بخشی از هویت مکان شود که پیچیدگی و چندلایگی واقعی آن را به‌طور کامل بازنمایی نمی‌کند. بنابراین، حرکت به‌سوی چارچوب‌های جامع، سیستمی و میان‌رشته‌ای ضروری است؛ چارچوب‌هایی که در آن هویت مکان به‌عنوان شبکه‌ای از تعاملات هم‌زمان اجتماعی، کالبدی، طبیعی، تاریخی و ارتباطی تحلیل شود.

یافته‌های این پژوهش با ادبیات پیشین نیز همخوانی دارد و تأکید غالب مطالعات بر شاخص‌های فرهنگی- اجتماعی و معنایی را تأئید می‌کند. درمجموع، این نتایج نشان می‌دهد که اگرچه مطالعات هویت مکان در ایران با روندهای نظری جهانی همسو شده‌اند، اما بازنگری در توازن میان ابعاد مختلف برای دستیابی به درکی جامع‌تر از این مفهوم ضروری است.

نتیجه‌گیری

براساس یافته‌های این پژوهش می‌توان گفت که عمده‌ترین تمرکز مطالعات هویت مکان در ایران بر دو حوزه فرهنگی- اجتماعی و ادراکی- معنایی متمرکز است. شاخص‌هایی مثل حس‌تعلق، خاطره جمعی و معنا، در این میان جایگاه ویژه‌ای دارند و به‌نوعی هسته مرکزی ادبیات موجود را تشکیل می‌دهند. در نقطه مقابل، شاخص‌هایی نظیر طبیعی- اقلیمی، ارتباطی- ساختاری و هنری- زیبایی‌شناختی سهم ناچیزی در این پژوهش‌ها داشته‌اند و عملا در حاشیه قرار گرفته‌اند.

اما به‌نظر می‌رسد که این ساختار دانشی، بیش از آنکه صرفا یک تصویر از وضعیت موجود باشد، می‌تواند نشان‌دهنده رویکرد غالب در پژوهش‌های ایرانی باشد؛ رویکردی که به‌شدت تحت‌تأثیر دیدگاه‌های پدیدارشناختی و تفسیری شکل گرفته و هویت مکان را بیشتر یک پدیده ذهنی و برساخته تعاملات اجتماعی می‌داند تا امری عینی و کالبدی. این مسئله چند پیامد جدی به‌دنبال دارد: اول این‌که، چنین نگاهی باعث می‌شود که جنبه‌های عینی و قابل‌لمس هویت مکان -ازجمله زیرساخت‌های ارتباطی، شرایط طبیعی و عناصر زیبایی‌شناختی- کمتر دیده شوند و درنتیجه سیاست‌گذاری‌های شهری و روستایی برپایه تصویری ناقص از هویت مکان شکل بگیرد. دوم این‌که، تأکید بیش‌ازحد بر شاخص‌های ذهنی و انتزاعی مثل حس‌تعلق و معنا، درحالی‌که این شاخص‌ها به‌سنجه‌های عملیاتی و عینی تبدیل نشده‌اند، عملا آن‌ها را در مرحله نظر باقی نگه داشته و امکان کاربست در فرآیندهای طراحی و برنامه‌ریزی را از بین برده است. سوم این‌که، به‌نظر می‌رسد که ریشه بخش مهمی از بحران هویت مکان در ایران را نه در ضعف طراحی، که در نبود ابزارهای مناسب برای سنجش و ارزیابی باید جست‌وجو کرد؛ تا وقتی شاخص‌ها در سطحی انتزاعی باقی بمانند، عملا نمی‌توان وضعیت موجود را تشخیص داد، پایش کرد یا برای بهبود آن برنامه‌ای تدوین نمود.

از منظر کاربردی، یافته‌های این پژوهش می‌تواند نقطه عطفی در رویکرد به هویت مکان در ایران باشد. چارچوب هشت‌گانه استخراج‌شده در این مقاله، زمینه را برای تدوین نظام جامع سنجش هویت مکان فراهم می‌کند که در آن، ابعاد مغفول‌مانده (مانند طبیعی- اقلیمی و ارتباطی- ساختاری) نیز موردتوجه قرار می‌گیرند. همان‌گونه که پیش‌تر نیز اشاره شد، هویت مکان پدیده‌ای چندلایه و متأثر از تعامل هم‌زمان عوامل اجتماعی، کالبدی، طبیعی، معنایی و... است. نتایج این پژوهش نیز این پیش‌فرض نظری را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که برای خروج از وضعیت موجود، نیاز به گذار از پژوهش‌های تک‌شاخصی به پژوهش‌های چندشاخصی و سیستمی است تا هویت مکان به‌عنوان شبکه‌ای از تعاملات هم‌زمان اجتماعی، کالبدی، طبیعی و معنایی تحلیل شود. این رویکرد می‌تواند به تدوین سیاست‌های مؤثرتر در طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های شهری و روستایی کمک کند و زمینه را برای ارتقای کیفیت محیطی و افزایش حس‌تعلق ساکنان فراهم آورد.

در سطح ساختاری نیز باید گفت که نتایج این پژوهش به‌وضوح نشان می‌دهد که یکی از چالش‌های اساسی در حوزه هویت مکان، فقدان یک چارچوب یکپارچه و استاندارد برای شاخص‌گذاری است. شاخص‌های موجود اغلب با سطوح متفاوتی از انتزاع، همپوشانی معنایی و نبود تعریف عملیاتی دقیق مواجه‌اند. این وضعیت نه‌تنها به پراکندگی مفهومی در ادبیات منجر شده، بلکه امکان مقایسه‌پذیری میان مطالعات را نیز محدود کرده است. درواقع، وقتی هر پژوهشگری براساس برداشت خودش از یک مفهوم، شاخصی را تعریف می‌کند، عملا نمی‌توان انتظار داشت که نتایج پژوهش‌ها با هم قابل‌جمع‌بندی یا قیاس باشند.

یکی دیگر از دستاوردهای این پژوهش، شناسایی مجموعه‌ای از شاخص‌هاست که در بسیاری از مطالعات پیشین کمتر موردتوجه قرار گرفته‌اند. این شاخص‌ها عمدتا در متن اصلی پژوهش‌ها و در بخش‌های تحلیلی یا توصیفی ظاهر شده‌اند و در عنوان، چکیده یا کلیدواژه‌ها منعکس نشده‌اند. این مسئله نشان می‌دهد که تمرکز صرف بر داده‌های کلیدواژه‌ای در رویکردهای علم‌سنجی می‌تواند بخشی از محتوای مفهومی موجود در متون را نادیده بگیرد. به‌همین‌دلیل، در این پژوهش سعی شد با بررسی عمیق‌تر و خط‌به‌خط متن‌ها، این شاخص‌های پنهان را هم شناسایی و به‌دسته‌بندی منسجمی برسانیم.

محدودیت‌های پژوهش نیز شایان توجه است. اولین محدودیت به حوزهٔ دسترسی به منابع برمی‌گردد؛ باوجود تلاش برای پوشش حداکثری، بازهٔ زمانی مطالعه (۱۳۸۵ تا ۱۴۰۴) و محدودیت در دسترسی به برخی پایگاه‌های داده، ممکن است برخی مطالعات مرتبط را از دایره بررسی خارج کرده باشد. دومین و شاید مهم‌ترین محدودیت، به حجم بالای داده‌ها و پراکندگی مفهومی شاخص‌ها مربوط می‌شود. استخراج خط‌به‌خط ۱۲۳ شاخص منحصربه‌فرد (با مجموع فراوانی ۱۲۴۳) از ۹۵ مقاله، کاری بسیار زمان‌بر و پیچیده بود؛ به‌ویژه اینکه بسیاری از این شاخص‌ها صرفا در متن مقالات اشاره شده بودند و نه‌تنها به‌صورت مستقل تحلیل نشده بودند، بلکه اغلب پژوهش‌ها تنها به یک یا دو شاخص خاص (مثلا حس‌تعلق یا خاطره) پرداخته و بقیه را به‌عنوان زمینه یا پیش‌فرض درنظر گرفته بودند. این مسئله، فرآیند همگن‌سازی و تفکیک شاخص‌های همپوشان را دشوارتر کرد.

با عنایت به یافته‌ها و محدودیت‌های مطرح‌شده، به‌نظر می‌رسد پژوهش‌های آینده برای پر کردن خلأهای موجود و توسعه دانش هویت مکان در ایران، می‌توانند مسیرهای زیر را دنبال کنند:

- ❖ تدوین چارچوب‌های مفهومی تلفیقی که بتواند هم‌زمان شاخص‌های گوناگون هویت مکان -از کالبدی و عملکردی گرفته تا معنایی و طبیعی- را دربر گیرد و از نگاه‌های تک‌بعدی فراتر رود.
- ❖ توجه ویژه به شاخص‌هایی که تاکنون کمتر مورد بررسی قرار گرفته‌اند؛ ازجمله بستر طبیعی، شبکه‌های ارتباطی، عناصر زیبایی‌شناختی، میراث ناملموس و تولیدات فرهنگی معاصر. بررسی تجربی این ابعاد می‌تواند تصویر کامل‌تری از هویت مکان ارائه دهد.

- بهره‌گیری از روش‌های کمی و پیمایشی برای سنجش و اعتبارسنجی شاخص‌های استخراج‌شده در این پژوهش. چنین رویکردی می‌تواند زمینه را برای عملیاتی‌سازی و اندازه‌گیری این شاخص‌ها فراهم کند.
- انجام مطالعات تطبیقی در زمینه‌های جغرافیایی مختلف و در مقیاس‌های گوناگون (شهری، روستایی و حتی منطقه‌ای) تا بتوان الگوهای متنوع هویت مکان را در بسترهای متفاوت شناسایی و مقایسه کرد.
- تلاش برای تدوین نظامی یکپارچه، عملیاتی و مبتنی بر شواهد برای ارزیابی و پایش هویت مکان در ایران. چنین نظامی می‌تواند به‌عنوان ابزاری کارآمد در اختیار برنامه‌ریزان و طراحان شهری و روستایی قرار گیرد.
- و درنهایت، فراهم‌آوردن زمینه کاربرد عملی شاخص‌های شناسایی‌شده در فرآیندهای واقعی برنامه‌ریزی و طراحی شهری و روستایی، تا این مفاهیم از سطح نظری خارج شده و به‌عنوان معیارهایی عینی در بهبود کیفیت محیطی و تقویت هویت مکان نقش ایفا کنند.

حامی مالی

این مقاله در چارچوب رساله دکتری نویسندهٔ اول و با حمایت مالی **بنیاد ملی علم ایران** انجام شده است.

سهم نویسندگان

سهم نویسندگان برابر است.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند، هیچ تضاد منافعی در رابطه با نویسندگی یا انتشار این مقاله ندارند.

منابع

۱) احمدی، حمید و بختیاریان، ایرج (۱۴۰۲). ترسیم و تحلیل ساختار حوزه دانش هورامان‌پژوهی در ایران با استفاده از تحلیل هم‌واژگانی و خوشه‌بندی اطلاعات. نشریه مطالعات دانش‌پژوهی، ۲(۳)، ۴۹-۳۱. https://jkrs.tabrizu.ac.ir/article_17553.html

۲) باب‌الحوائجی، فهیمه؛ زارعی، عاطفه؛ نشاط، نرگس و حریری، نجلا (۱۳۹۳). نقشه دانش علم اطلاعات و دانش‌شناسی براساس مقوله‌بندی موضوعی اصلی و فرعی. مجله مطالعات کتابداری و علم اطلاعات دانشگاه شهید چمران اهواز، شماره ۱۳، ۲۱-۱. https://slis.scu.ac.ir/article_11303.html

۳) بردبار، مریم و رنجبران، محیا (۱۴۰۰). تحلیل مولفه‌های وحدت‌گرایی درجهت ارتقای هویت (نمونه موردی: محله گازران شهرستان جهرم). کنفرانس ملی معماری، عمران، شهرسازی و افق‌های هنر اسلامی در بیانیه گام دوم انقلاب، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز، ۵ خرداد. https://civilica.com/doc/1252417

۴) بیگدلو، اسماعیل (۱۴۰۲). ساختار فکری دانش در حوزه بازیابی اطلاعات: مطالعه هم‌واژگانی. پژوهش‌نامه علم‌سنجی، ۹(۲)، ۲۹۶- ۲۶۹. https://rsci.shahed.ac.ir/article_3704.html

۵) پوراصغرسنگاچین، فرزام (۱۳۹۴). شاخص‌های توسعه پایدار از MDGs تا SDGs. ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، شماره ۱۸۶، ۴۶- ۶. https://www.ensani.ir/fa/article/356474

۶) جباری، لیلا و جعفری، سمیه (۱۳۹۹). تحلیل چشم‌انداز پژوهش، نقشه دانش و الگوهای هم‌نویسندگی مطالعه کووید ۱۹. ترویج علم، ۱۱(۱)، ۱۴۴-۱۲۳. https://www.popscijournal.ir/article_125148.html?lang=fa

۷) حائری، نورا؛ محمودی‌زرندی، مهناز و حسینی، سیدبهشید (۱۴۰۱). ترسیم نقشه دانش و الگوهای هم‌رخدادی واژگان کلیدی تولیدات علمی حوزه رویکرد کل‌نگر. ترویج علم، ۱۳ (۲۳)، ۵۷- ۳۹. https://www.popscijournal.ir/article_168130.html

۸) حسن‌زاده‌دیزجی؛ الهه، عصاره، فریده؛ توکلی‌فراش، لیلا و اسمعیل‌پونکی، الهام (۱۴۰۱). تحلیل ساختار شبکه اجتماعی هم‌نویسندگی و هم‌واژگانی پژوهشگران ایرانی حوزه کیفیت زندگی با استفاده از شاخص‌های تحلیل شبکه اجتماعی. پژوهش‌نامه علم‌سنجی دوفصلنامه علمی دانشگاه شاهد، ۸(۱)، ۱۴۶-۱۲۳. https://sid.ir/paper/960230/fa

۹) حیدری، غلامرضا (۱۳۸۸). علم‌سنجی: از کتاب‌سنجی تا وب‌سنجی، تحلیل بر مبانی، دیدگاه‌ها، قواعد و شاخص‌ها، تهران: نشر کتابدار.

۱۰) خان‌احمدی، اسماعیل؛ زینعلی، رضا و بصیرتی، محمدکاظم (۱۴۰۱). تحلیل مضمون راهبرد جهاد کبیر از منظر نهج‌البلاغه. فصلنامه محیط شناسی راهبردی جمهوری اسلامی ایران، ۶ (۱)، ۱۳۶-۱۰۳.https://civilica.com/doc/1586258

۱۱) داوری، مجید؛ ضیائی، ثریا و قره‌بقلو، وحید (۱۴۰۱). ساختار فکری دانش در حوزه کتابخانه دیجیتال: مطالعه هم‌واژگانی، پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۲(۲)، ۵۳-۳۱. https://www.sid.ir/paper/1169108/fa

۱۲) دواس، دی ای (۱۳۸۷). پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایبی، تهران: نشر نی.

۱۳) دیلمقانی، میترا (۱۳۸۸). ترسیم نقشه دانش؛ گامی جهت استفاده بهینه از منابع دانشی سازمان. اطلاع‌شناسی، ۷(۲۵)، ۵۷-۲۹. https://www.sid.ir/paper/472397/fa

۱۴) رحیمی، صالح؛ سهیلی، فرامرز و شرفی، ناهید (۱۴۰۰). شناسایی و تحلیل ساختار دانشی مطالعات آموزش عالی ایران براساس تحلیل شبکه هم‌واژگانی مقالات در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام. مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، ۲۴، ۳۳۱-۳۱۳. https://www.sid.ir/paper/1050728/fa

۱۵) رضاقلی‌فامیان، علی (۱۳۹۳). نیازسنجی پژوهشی برپایه علم‌سنجی، مطالعه موردی در تولیدات علمی زبان‌شناسی ایران. مجموعه مقالات دانشگاه علامه طباطبایی، ۵۸۲، ۵۶۵-۳۳۱.

۱۶) رضایی، عبدالعلی (۱۳۹۱). مهندسی تمدن اسلامی (موانع و الزامات)، قم: کتاب فردا.

۱۷) رضوانی، محمدرضا و منصوریان، حسین (۱۳۸۷). سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائهٔ مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی. فصلنامه روستا و توسعه، ۱۱(۳)، ۲۶-۱. https://sid.ir/paper/94645/fa

رمضانیان‌فهندری، هادی (۲۰۱۴): Available online at http://www emanager.blogfa.com http://www.emanager.blogfa.com/post-37.aspx, updated on 1/7/2014, checked on 4/2/2014.

۱۹) سعدوندی، مهدی و مهوش، محمد (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی شاخص‌سازی مفاهیم اسلامی در معماری اسلامی. شهر ایرانی- اسلامی، شماره ۲۱، ۵۶-۴۷.https://www.magiran.com/paper/1593412

۲۰) سلیمانی، عادل و رضوانی، محمدرضا (۱۴۰۱). تحلیل نقشه دانش تاب‌آوری اقتصاد روستایی در برابر مخاطرات محیطی. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۱۱(۱)، ۲۴-۱.https://serd.khu.ac.ir/article-1-3798-fa.html

۲۱) سیاری، سروش؛ پیری‌زاده، محمد و نکیسا، رضایی (۱۴۰۲). نقشه دانش برندسازی سیاسی در جهان: پژوهشی با رویکرد علم‌سنجی. پژوهش‌های مدیریت در ایران، ۳۷(۲)، ۲۰۸-۱۸۳. https://mri.modares.ac.ir/article_628.html

۲۲) شاکری، موسی و آرمان، حسام‌الدین (۱۳۹۶). تاثیر نمادگرایی در معماری اسلامی بر ایجاد حس‌تعلق و هویت مکان. اولین کنفرانس ملی نمادشناسی در هنر ایران با محوریت هنرهای بومی، دانشگاه بجنورد، بجنورد، ۹ آبان.

۲۳) شعبانی، عین‌الله؛ معصومی، محمدتقی و صمدزاده، رسول (۱۴۰۵). آینده‌پژوهی ابعاد بافت‌های تاریخی و بازآفرینی شهری (مطالعه موردی: شهر اراک). نشریه جغرافیا، ۲۴(۸۸)، ۱۰۵-۸۵.http://doi.org/10.22034/jiga.2026.2082693.1477

۲۴) عرفانی، حمیدرضا (۱۴۰۰). نقش عوامل موثر در هویت‌بخشی به سیما و منظر شهری (نمونه موردی: بافت مرکزی شهر قروه). مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات، ۳(۲۵)، ۴۲-۲۳.ttps://www.magiran.com/paper/2312607

۲۵) عزتی، مرتضی (۱۳۹۱). روش تحقیق در علوم اجتماعی، کاربرد در زمینه مسائل اقتصادی. چاپ هفتم، تهران: انتشارات نور و علم و پژوهش‌های ما.

۲۶) علی‌پور، امید؛ سهیلی، فرامرز؛ ضیائی، ثریا و خاصه، علی‌اکبر (۱۳۹۹). ساختار مطالعات سازماندهی دانش براساس تحلیل شبکه هم-نویسندگی. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲۳(۴)، ۱۰۵-۷۸. https://lis.aqr-libjournal.ir/article_113203.html

۲۷) قنبرپور، مرجان؛ حیدری، علی‌اکبر و قنبرپور، علی (۱۳۹۷). ارائه مدلی یکپارچه از تعریف و ابعاد هویت مکان و تعیین شاخص‌های سازنده هویت؛ نمونه مورد مطالعه: ساکنین شهر شیراز. فصلنامه علمی تخصصی مطالعات طراحی شهری و پژوهش‌های شهری، ۱(۲)، ۵۱-۳۳. https://www.ensani.ir/fa/article/386460

۲۸) مختاری‌ملک‌آبادی، رضا؛ مرصوصی، نفیسه؛ علی‌اکبری، اسماعیل و امینی، داود (۱۳۹۴). «شاخص‌های بومی شهر خلاق با رویکرد ایرانی اسلامی». فصلنامه علمی جغرافیا، ۱۳(۴۷)، ۱۷۷-۱۶۱. https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1393892

۲۹) میرسُندُسی، سیدمحمد (۱۳۸۹). تحلیل درک مردم از عدالت در مشهد. مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۴(۱۲). http://www.jss-isa.ir/article_23439.html

۳۰) نجارلشگری، سحر؛ زارعی، هاجر؛ خلخالی، علی و پالی، سمیرا (۱۴۰۲). ترسیم نقشه ساختاری دانش مدیریت آموزشی در ایران: تحلیل هم‌رخدادی واژگان. پژوهش‌نامه علم‌سنجی، ۹(۱)، ۴۰۸-۳۸۷.https://rsci.shahed.ac.ir/article_3496.html

۳۱) نصیری، آسیه؛ ابراهیمی، لیلا؛ رمضان‌پور، مهرداد و بزرگمهر، کیا (۱۴۰۳). تبیین وضعیت معیارهای شهر شاد در برنامه‌ریزی شهری، مطالعه موردی: شهر سلمانشهر. فصلنامه علمی جغرافیا، ۲۲(۸۰)، ۱۸-۱. http:// 10.22034/IGA.2024.709220

۳۲) نقره‌کار، سلمان (۱۳۹۳). نقش دانشکده‌های معماری در نقشه راه تحقق معماری شایسته ایرانی، نمونه موردی: تلاش‌های دانشکده معماری و هنر دانشگاه کاشان. فصلنامه مطالعات معماری ایران، شماره ۵.

۳۳) نوروزیان‌پور، هیربد (۱۳۹۲). بررسی نقش سیمای کالبدی روستاهای حاشیه کویر ایران بر کیفیت زندگی روستاییان تحت‌تاثیر توسعه یک‌جانبه و مدرن: مطالعه موردی روستای مزرعه حاج علی‌عسگر. اولین کنفرانس بین‌المللی اکولوژی سیمای سرزمین، اصفهان، ۸ آبان.

۳۴) نوروزی‌چاکلی، عبدالرضا؛ حسن‌زاده، محمد؛ نورمحمدی، حمزه‌علی و اعتمادی‌فرد، علی (۱۳۸۸). پانزده سال تولید علم ایران در پایگاه‌های موسسه اطلاعات علمی. فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات، ۲۰(۱)، ۱۷۵. https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/563318

۳۵) هاتفی‌شجاع، سمیه؛ اعتصام، ایرج و اسلامی، سیدغلامرضا (۱۳۹۵). بازنمایی هویت مکانی روستاهای حومه‌ای در طرح‌های توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستای دره مرادبیگ شهرستان همدان). پژوهش‌های روستایی، ۴(۷)، ۷۳۱-۷۱۸. https://www.sid.ir/paper/180828/fa

۳۶) ورناصری، احمدرضا؛ حسینی‌آهنگری، سیدعابدین؛ شعبانی، علی و فرشی، راضیه (۱۴۰۱). ترسیم نقشه دانش تولیدات علمی طب سنتی دانشمندان ایرانی در وب‌آوساینس. قرآن و طب، ۷(۲)، ۱۰۱-۹۱. https://www.magiran.com/paper/2524721

۳۷) وفاداری‌کمارعلیا، داود؛ نظم‌فر، حسین؛ حامی، احمد و یزدانی، محمدحسن (۱۴۰۳). بازشناسایی شاخص‌های زیبایی‌شناسی منظر شهری. فصلنامه علمی جغرافیا، ۲۲(۸۲)، ۱۶۴-۱۴۹. http://doi.org/10.22034/iga.2024.2036141.1318

38) Abedi Jafari, H., Taslimi, M. S., Faghihi, A. & Sheikhzadeh, M. S. (2011). Thematic analysis and thematic networks: A simple and efficient method for exploring patterns embedded in qualitative data. Strategic Management Thought, 5(2), 151–198. https://doi.org/10.30497/smt.2011.163 [In Persian]

39) Alesaily, Z. & Albialy, A. (2025). Urban identity: A bibliometric review, 1969–2024. Alexandria Engineering Journal, 128, 724–746. https://doi.org/10.1016/j.aej.2025.07.016

40) Alzafari, K. (2017). Mapping the literature structure of ‘quality in higher education’ using co-word analysis. Quality in Higher Education, 23(3), 264-282. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13538322.2017.1418607

41) Bernardo, F., Loupa-Ramos, I. & Coelho, R. (2023). How to capture place identity contents? A tool for planning interventions. Sustainability, 15(21), 15535. https://doi.org/10.3390/su152115535

42) Bryman, A (1988). Quantity and quality in social research. Routledge, London, New York.

43) Chang, Y. W., Huang, M.-H. & Lin, C.-W. (2015). Evolution of research subjects in library and information science based on keyword, bibliographical coupling, and co-citation analyses. Scientometrics, 105(3), 2071-2087. https://doi.org/10.1007/s11192-015-1762-8

44) De la Hoz-Correa, A., Muñoz-Leiva, F. & Bakucz, M. (2018). Past themes and future trends in medical tourism research: A co-word analysis. Tourism Management, 65, 200-211.doi: 10.1016/j.tourman.2017.10.001

45) Devanastya, M. (2020), the Transformation of Form and Discourse of Identity in Sumbanese Houses and Settlements, Proceedings of the 3rd International Conference on Dwelling Form (IDWELL 2020), 10 October, 149- 160. https://doi.org/10.2991/assehr.k.201009.016

46) Dirik, D., Eryılmaz, İ. & Erhan, T. (2023). Post-truth kavramı üzerine yapılan çalışmaların VOSviewer ile bibliyometrik analizi. Sosyal Mucit Academic Review, 4(2), 164–188. https://doi.org/10.54733/smar.1271369

47) Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N. & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. Journal of Business Research, 133, 285–296. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070

48) EdrawMind. (2023). Everything you need to know about knowledge mapping. Wondershare EdrawMind. https://www.edrawmind.com/article/everything-about-knowledge-mapping.html

49) Fonseca, B.D.P.F., Sampaio, R.B., De Araújo Fonseca, M.V. & Zicker F. (2016). Coauthorship network analysis in health research: method and potential use. Health Research Policy and Systems, 14(1), 34. https://doi.org/10.1186/s12961-016-0104-5

50) Gao, P., Song, Y. & Liu, X. (2018). Study on undergraduate research in Chinese higher education based on content and co-word analysis. In Proceedings of the International Conference on Education, Management and Systems Engineering (ICEMSE 2018), 1–5. https://doi.org/10.2991/icemse-18.2018.1

51) Gogoi, G. & Barooah, P. K. (2021). Knowledge mapping, intellectual capital and organizational intelligence. Library Philosophy and Practice (e-journal), 5910. https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/5910/ https://doi.org/10.5281/zenodo.5553751
52) Gökçe, G. C. & Açıköz, S. (2022). Evaluation of the relationship between cultural landscape and identity of rural landscape with mind map method. Fresenius Environmental Bulletin, 31(7), 6962–6972.
53) Han, Z., Ja'afar, N. H., Abd Malek, M. I. & Lyu, Y. (2024). Visualizing hotspots and trends in the sense of place research through scientometric analysis [Preprint]. SSRN. https://doi.org/10.2139/ssrn.4860964
54) Kulikowski, J. L. (2004). Toward a formal multi-aspect description of knowledge resources' structure. In Proceedings of the 19th International CODATA Conference (CODATA 2004), Berlin, Germany. http://codata.info/archives/2004/04conf/abstracts/InfoscienceToday/Kulikowski-TowardaFormalMulti-aspectDescription.htm
55) Liu, G. Y., Hu, J. M. & Wang, H. L. (2012). A co-word analysis of digital library field in China. Scientometrics, 91(1), 203-217. https://doi.org/10.1007/s11192-011-0586-4
56) Manzo, L. C. & Devine-Wright, P. (Eds.). (2014). Place attachment: Advances in theory, methods and applications. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203757765
57) Mutschke, P., Scharnhorst, A., Guéret, C., Mayr, P., Hansen, P. & Šubelj, L. (2014). Knowledge maps and information retrieval (KMIR). arXiv preprint arXiv:1405.7857. https://arxiv.org/abs/1405.7857
58) Onyancha, O. B. (2018). Forty-five years of LIS research evolution, 1971–2015: An informetrics study of the author-supplied keywords. Publishing Research Quarterly, 34(3), 456–470. https://doi.org/10.1007/s12109-018-9580-8
59) Peng, J., Strijker, D. & Wu, Q. (2020). Place identity: How far have we come in exploring its meanings? Frontiers in Psychology, 11, Article 294. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00294
60) Radstrom, S. (2011). A place-sustaining framework for local urban identity: An introduction and history of Cittaslow. Italian Journal of Planning Practice, 1(1), 90–113.
61) Ravikumar, S., Agrahari, A. & Singh, S. N. (2015). Mapping the intellectual structure of scientometrics: A co-word analysis of the journal Scientometrics (2005–2010). Scientometrics, 102(1), 929–955. https://doi.org/10.1007/s11192-014-1402-8
62) Rehman, S. S. & Askari, H. (2010). An Economic Islamicity Index (EI^2). Global Economy Journal, 10(3), 1–39. https://doi.org/10.2202/1524-5861.1680
63) Reinthal, T. (2010). We'll both belong to the place: Developing cultural awareness through receptivity and recognition. ANZCA Conference Paper. http://www.polisis.uq.edu.au/docs/Challenging-Politics-Papers/Teone-Reinthal-We-ll-Both-Belong-to-the-Place.pdf
64) Rorissa, A. & Yuan, X. (2012). Visualizing and mapping the intellectual structure of information retrieval. Information processing & management, 48(1), 120-135. htpps://doi.org/10.1016/j.ipm.2011.03.004
65) Shekofteh, M. & Hariri, N. (2013). Scientific mapping of medicine in Iran using subject category co-citation and social network analysis. Journal of Health Administration, 16(51), 43–59. https://jha.iums.ac.ir/browse.php?a_id=1152&sid=1&slc_lang=en [In Persian]
66) Sohaili, F., Shabani, A. & Khase, A. (2016). Intellectual Structure of Knowledge in Information Behavior: A Co-Word Analysis. Human and Information Interaction Quarterly, 2(4), 21-36. DOI: 20.1001.1.24237418.1394.2.4.3.6
67) Strandberg, C. & Ek Styvén, M. (2024). The multidimensionality of place identity: A systematic concept analysis and framework of place-related identity elements. Journal of Environmental Psychology, 95, 102257. https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2024.102257
68) Ujang, N. (2008). Place attachment, familiarity and sustainability of urban place identity. Department of Landscape Architecture, Faculty of Design and Architecture, Universiti Putra Malaysia.
69) Varnaseri, A., Tayfeh-San, M. & Hosseini Beheshti, M. S. (2022). A knowledge map of knowledge engineering scientific products from 2011 to 2021 on Web of Science: Scientometrics. International Journal of Knowledge Processing Studies, 2(1), 55–73. https://doi.org/10.22034/kps.2022.145408[In Persian]
70) Wang, Z.-Y., Li, G., Li, C.-Y. & Li, A. (2012). Research on the semantic-based co-word analysis. Scientometrics, 90(3), 855–875. https://doi.org/10.1007/s11192-011-0563-y

71) Xiao, H., Liu, Y., Li, L., Yu, Zh. & Zhang, X. (2018). Spatial Variability of Local Rural Landscape Change under Rapid Urbanization in Eastern China. International Journal of Geo- Information, 7(6), 231. https://doi.org/10.3390/ijgi7060231
72) Yeşil, M. & Karabörk, R. N. (2024). Bibliometric analysis of studies on urban identity in Web of Science (WoS) database. Journal of Architectural Sciences and Applications, 9 (2), 965-975. DOI: https://doi.org/10.30785/mbud.1500027
73) Yuan, Y. & Wang, Q. (2024). Characteristics, hotspots, and prospects of short video research: A review of papers published in China from 2012 to 2022. Heliyon, 10(3), e24885. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24885
74) Zhang, X., Li, X., Jiang, S., Li, X. & Xie, B. (2019). Evolution analysis of information retrieval based on co-word network. In 2019 3rd International Conference on Electronic Information Technology and Computer Engineering (EITCE) (pp. 1837–1840). IEEE. https://doi.org/10.1109/EITCE47263.2019.9094904
75) Zhao, D. & Strotmann, A. (2014). The knowledge base and research front of information science 2006–2010: An author co-citation and bibliographic coupling analysis. Journal of the Association for Information Science and Technology, 65(5), 995–1006. https://doi.org/10.1002/asi.23027
76) Zins, C. (2007). Classification schemes of information science: Twenty-eight scholars map the field. Journal of the American Society for Information Science and Technology, 58(5), 645–672. https://doi.org/10.1002/asi.20506